

БАГАТО ГАЛАСУ З НІЧОГО

Переклала Трина Стешенко

ДІЙОВІ ОСОБИ

- Дон Педро*, принц Арагонський.
- Дон Хуан*, його побічний брат.
- Клавдіо*, молодий дворянин з Флоренції.
- Бенедикт*, молодий дворянин з Падуї.
- Леонато*, чравитель Мессіни.
- Антоніо*, його брат.
- Балтазар*, слуга дона Педро.
- Бораччо* } з почту дона Хуана.
- Конрад* }
- Кизил*, старший дозорець.
- Дрючок*, його помічник.
- Отець Франціск*, чернець.
- Протоколіст*.
- Хлопчик*.
- Геро*, дочка Леонато.
- Беатріче*, небога Леонато.
- Маргарита* } камеристки Геро.
- Урсула* }
- Гінці*, сторожа, почет і слуги.
- Дія відбувається в Мессіні.

СЦЕНА 1

Перед домом Леонато.

Входять Леонато, Геро і Беатріче з гінцем.

Леонато Довідався я з цього листа, що дон Педро Арагонський прибуде сьогодні ввечері до Мессіни.

Гонець Він уже недалеко: було миль зо три відсіль, як я залишив його.

Леонато А скільки дворян утратили ви в цім бою?

Гонець Загалом небагато, а з вельможних — нікого.

Леонато Перемога — подвійна перемога, коли переможець приводить додому військо без втрат. У листі написано, що дон Педро вельми вшанував молодого флорентійця на ім'я Клавдіо.

Гонець Який цілком на те заслужив, і дон Педро, згадавши про нього, лише віддав йому належну честь. Цей Клавдіо перевершив усе, чого можна було сподіватись від його молодих літ: в образі ягняти бився як лев. Одне слово, він до такої міри перевершив усі сподівання, що це перевершує моє вміння розповідати.

Леонато Він має дядька тут, у Мессіні, якого дуже втішають такі звістки.

Гонець Я передав уже йому листи; дядько так зрадів, що радість його від природної соромливості була трохи схожа на смуток.

Леонато Він заплакав?

Гонець Так і залився сльозами.

Леонато Зворушення перехлюпнуло через край! Що може бути щиріше за обличчя, ось так умите? Наскільки краще лити сльози з радощів, аніж радіти сльозам!

Беатріче Скажіть, будьте ласкаві, синьйор Шпага уже повернувся з війни чи ні?

Гонець Я нікого не знаю з таким ім'ям: у нашому війську не було такого воїна.

Леонато Про кого це ти питаєш, небого?

Геро Моя кузина має на думці синьйора Бенедикта з Падуї.

Гонець О, він повернувся; такий же веселий жартун, як і був.

Беатріче Він порозвішував тут, у Мессіні, оголошення, викликаючи Купідона на змагання в стрільбі гострими стрілами; а блазень мого дядечка, прочитавши той виклик, розписався за Купідона і запропонував йому змагатися тупими стрілами, що ними полюють на птахів. Скажіть, будьте ласкаві, чи багатьох людей убив він і з'їв за цю війну? Тобто чи багатьох він убив? Бо всіх, кого він уб'є, я пообіцяла з'їсти сама.

Леонато Далєбі, небого, ти надто гостро нападаєшся на синьйора Бенедикта; він ще побореться з тобою, в цьому я не сумніваюсь.

Гонець Він дуже відзначився у цій війні, синьйоро.

Беатріче Мабуть, у вас запліснявіли харчі, а він допоміг вам їх доїсти. О, він найхоробріший ненажера! Шлунок у нього чудовий!

Гонець Він і воїн добрий, синьйоро.

Беатріче З синьйорою він воїн добрий; а який він з кавалером?

Гонець З кавалером він — кавалер, з воїном — воїн; він повен найрізноманітніших чеснот, гідних глибокої поваги.

Беатріче Ваша правда, він таки всього повен: справді чоловік із начинкою. Що ж до якості тієї начинки... А втім, усі ми — люди смертні.

Леонато Не судить моєї небоги надто суворо, добродію. Між нею і синьйором Бенедиктом іде, так би мовити, жартівлива війна; не можуть вони зустрітись, щоб не позмагатися дотепами.

Беатріче На жаль, він ніколи не виграє! Завжди зрізається! В нашій останній сутичці чотири з його п'ятьох розумових здібностей повтікали каліками, і залишилася в нього одна-єдина, яка ним і керує. Коли він має хоч трохи глузду, цього вистачить бодай на те, щоб відрізнути його від його коня. Це єдине багатство, яке

Йому залишилось і з якого можна довідатися, що він істота розумна. А з ким він тепер приятелює? Адже ж у нього щомісяця новий побратим.

Гонець Чи це можливо?

Беатріче Дуже навіть можливо: його вірність подібна до форми його капелюха, що міняється залежно від моди!

Гонець Я бачу, синьйоро, що цей кавалер не вписаний у ваші почесні книги.

Беатріче Ні! Коли б це було так, я попала б усі мої книги. А все ж таки, з ким він тепер приятелює? Невже-таки не знайшлося якого молодого шалапуту, що був би ладен помандрувати з ним хоч і до самого чорта?

Гонець Він найчастіше буває в товаристві шляхетного Клавдіо.

Беатріче О господи! Він причепиться до нього, як хвороба: він справжня пошесть, гірший за чуму; а хто ним заразиться, той відразу втратить розум. Рятуй боже шляхетного Клавдіо! Якщо він захворів на Бенедикта, то лікування стане йому в тисячу лір.

Гонець Дозвольте мені бути вашим другом, синьйоре.

Беатріче Зробіть ласку, добрий друже.

Леонато Зате ти ніколи не втратиш розуму, небого.

Беатріче Ні, хіба що в січні раптом настане спека.

Гонець А ось і дон Педро йде.

Входять дон Педро, дон Хуан, Клавдіо, Бенедикт і Балтазар.

Дон Педро Найдобріший мій синьйоре Леонато, ви вийшли назустріч вашим турботам. У світі вже так заведено — ухилитися витрат, а ви самі їх шукаєте.

Леонато Турбота ще ніколи не відвідувала моєї господи в особі вашої високоності. Адже коли зникає турбота — залишається вдовolenня і спокій, а коли ви покидаєте мене — залишається смуток, і щастя прощається зі мною.

Дон Педро Ви надто охоче берете на себе тягар турбот. Це, здається, ваша доня?

Леонато Її мати не раз мені це казала.

Бенедикт А ви хіба сумнівалися в цьому, синьйоре, що запитували її?

Леонато Ні, синьйоре Бенедикте,— адже ж ви тоді були ще дитина.

Дон Педро Маєте, синьйоре Бенедикте! Тепер ми можемо увити собі, ким ви стали, коли зробились дорослим чоловіком. Обличчя синьйорини красномовно свідчить, хто саме її батько. Бажаю вам щастя, синьйорино: ви дуже схожі на вельми достойного батечка!

Бенедикт Хоч синьйор Леонато й батько її, проте я перекоаний, що вона й за цілу Мессіну не погодилася б, щоб його голова спинилася в неї на плечах, дарма що вона така схожа на нього.

Беатріче Дивуюся, і що то вам за охота базікати не вгаючи, синьйоре Бенедикте; адже ж ніхто вас не слухає.

Бенедикт Як, моя найдорожча синьйоро Зневаго! Ви ще живі?

Беатріче Чи то ж можливо, щоб зневага померла, коли вона може живитись такою ситою стравою, як синьйор Бенедикт? Сама чемність повинна обернутися в зневагу, коли ви з'явитесь перед її очима.

Бенедикт Тоді чемність стане зрадницею. Проте, що не кажіть, а в мене закохані всі дами, крім вас однієї. Я бажав би, щоб серце моє не було таке жорстоке, бо, далесбі, жодної з них я не люблю.

Беатріче Це велике щастя для жінок! А то довелося б їм терпіти жадливого поклонника в вашій особі. Дякувати богові і моїй холодній крові, я в цьому дуже подібна до вас. Волію краще слухати, як мій собака гавкає на ворону, ніж як кавалер присягається, що кохає мене.

Бенедикт Боже вам поможи, вельмишановна синьйорино, зберегти й надалі такі почуття! Це врятує не одне обличчя того чи іншого синьйора від милих пазурів.

Беатріче Пазурі не зроблять його гіршим, якщо обличчя те схоже на ваше.

Бенедикт Ну, вам би тільки папуг навчати.

Беатріче Птах з моїм язиком багато кращий за тварину, що базікає, як ви.

Бенедикт Хотів би я, щоб мій кінь був такий прудкий та невтомний, як ваш язик. Проте кажіть далі, хай вам бог помагає; я скінчив.

Беатріче Ви завжди кінчаєте дотепом старої шкапи. Я ж знаю вас давно.

Дон Педро Ну, то все гаразд, Леонато! Синьйоре Клавдію й синьйоре Бенедикте, мій дорогий друг Леонато запрошує всіх нас до себе. Я кажу йому, що ми пробудемо тут принаймні з місяць, а він щиро бажає, щоб якийсь випадок затримав нас тут на довший час. Я ладен заприсягтися, що він не лицемір і говорить від щирого серця.

Леонато Якщо ви в цьому заприсягнетесь, ваша високість, то не будете кривоприсяжцем.

(До дона Хуана)

Дозвольте мені привітати й вас, ваша світлість. Тепер, коли ви помирилися з принцом, вашим братом,— я весь до ваших послуг.

Дон Хуан Дякую. Я не люблю зайвих слів, але дякую.

Леонато Чи не будете такі ласкаві, ваша високість, пройти вперед?

Дон Педро Вашу руку, Леонато; ми ввійдемо разом.

Усі виходять, крім Бенедикта й Клавдіо.

Клавдіо Бенедикте, чи звернули ви увагу на дочку синьйора Леонато?

Бенедикт Я не звернув на неї уваги, але бачив її.

Клавдіо Яка скромна молода синьйорина! Чи не так?

Бенедикт Чи ви запитуете мене як чесна людина, щоб знати мою щирішу думку? Чи, може, волієте, щоб я відповів вам, моїм звичаєм, як запеклий ворог жіноцтва?

Клавдіо Ні, прошу вас, відповідайте просто.

Бенедикт Ну що ж, на мою думку, вона надто низька для високої хвали, надто смаглява для ясної хвали і надто мала для великої хвали. Одне лиш можу сказати на її користь: коли б вона була не така, яка є, то вона була б невродлива; а така, яка є, вона мені не до вподоби.

Клавдіо Ви гадаєте, що я жартую; а я серйозно прошу вас сказати мені щиро,— вона вам подобається?

Бенедикт Чи не надумалися ви часом купити її, що так допитуєтесь?

Клавдіо Та хіба ж може хто в цілім світі купити таку перлину?

Бенедикт Авжеж, може, та ще й з футляром на додачу, щоб покласти її в нього... Ні, ви скажіть: ви серйозно це говорите, чи так, граєтеся в дотепність, мов ті базіки, які запевняють нас, що Купідон добре полює на зайців, а Вулкан — пречудовий тесляр? То скажіть же, в якому ключі треба вам підспівувати, щоб потрапити в тон вашій пісні?

Клавдіо На мої очі — вона найчарівніша синьйора, яку я будь-коли бачив.

Бенедикт Мої очі бачать ще добре й без окулярів, проте нічого такого я не бачу. От кузина її — якби, звичайно, в ній не оселився сам чортяка — була б краща за неї настільки, наскільки початок травня кращий за кінець грудня. Сподіваюсь, ви ще не маєте бажання обернутися в жонатого чоловіка? Чи, може, маєте?

Клавдіо Я не повірив би собі самому, коли б запрягнувся в протилежному, — якби ж тільки Геро погодилася стати мені за дружину.

Бенедикт То он у чому річ! Та невже ж не знайдеться на світі жодного чоловіка, що волів би носити свій капелюх безтурботно, не викликаючи ніякої підозри? Та невже ж ніколи не побачу я шістдесятілітнього парубка? Ну що ж, хай буде по-твому! Якщо ти так хочеш за всяку ціну встромити шию в ярмо, то терпи вже й мозолі від нього та зітхай собі цілісінький день по неділях! Глянь, дон Педро йде сюди: мабуть, він нас шукає.

Входить дон Педро.

Дон Педро Який це секрет зупинив вас тут, що ви не пішли разом з нами до Леонато?

Бенедикт Я хотів би, щоб ваша високість примусили мене розповісти вам усе.

Дон Педро Наказую тобі в ім'я твоєї присяги на вірність.

Бенедикт Ви чуєте, графе Клавдіо? Я вмю зберігати таємницю, як німий, — повірте мені; але в ім'я моєї присяги на вірність — завважте, — присяги на вірність! Ви чуєте? Він закохався! В кого? Це знов запитуєте ви, ваша високість. Завважте, яка коротенька в нього відповідь: у Геро, коротеньку дочку Леонато.

Клавдіо Якби це було так, то так би я й відповів.

Бенедикт Точнісінько, як у старій казці, ваша високість: це не так, і не було так, і не дай боже, щоб це було так.

Клавдіо Якщо кохання моє не розвіється зненацька, то не дай боже, щоб це було інакше.

Дон Педро Амінь, якщо ви кохаєте її, бо синьйорина гідна на кохання.

Клавдіо Ви це говорите, щоб мене впіймати, ваша високість.

Дон Педро Честю присягаю, я кажу широ те, що думаю.

Клавдіо Правдою присягаюсь, ваша високість, що і я висловив тільки мою найширшу думку.

Бенедикт А я присягаюсь і честю, і правдою, що я висловив мою.

Клавдіо Що кохаю її — я відчуваю.

Дон Педро Що вона гідна кохання — я знаю.

Бенедикт А що я не відчуваю, як її можна кохати, і не знаю, чи гідна вона кохання,— таке моє найглибше переконання, якого не витопить з мене ніяке полум'я; я ладен сконати за нього на багатті.

Дон Педро Ти завжди був запеклим еретиком щодо жіночих принад.

Клавдіо І ніколи не міг він упоратися з цією роллю так, щоб не силувати своєї волі.

Бенедикт Що жінка породила мене — я дякую їй; що вона мене виховала — складаю їй за це її мою найнижчу подяку; але дозволити, щоб у мене на лобі вигравала рогова музика або щоб почепили мій ріжок на невидимий ремінець,— о ні, це вже нехай дарують мені мої найшановніші синьйорини! Я не хочу образити жодної з них, не довіряючи якійсь одній, а через те не вірю жодній. А кінець пісні такий (до речі, найкращої моєї пісні), що я ніколи не одружуся...

Дон Педро Я сподіваюся ще дожити до тієї хвилини, коли побачу, як ти збліднеш з кохання.

Бенедикт Зі злості, з хвороби чи з голоду, ваша високість, але не з кохання. Якщо я почну бліднути з кохання, замість того щоб червоніти від вина,— дозволяю вам виколоти мені очі пером паскудного віршомаза й повісити мене над дверима дому розпусти замість вивіски сліпого Купідона.

Дон Педро Ну, гаразд! Якщо ти коли-небудь зречешся своїх слів, то даси пречудову поживу для глузів.

Бенедикт Якщо я зречуся їх, то повісьте мене в глечику, як кицьку, і стріляйте в мене; а того, хто в мене влучить, поплескайте по плечі і назвіть Адамом.

Дон Педро Гаразд! Усе покаже час. Адже ж мовлять: «І дикий бик звикає до ярма!»

Бенедикт Дикий бик, може, й звикає; але якщо мудрий Бенедикт улізе в ярмо, тоді позривайте з бика роги й почепіть їх мені на лоба; потім змалюйте мене і величезними літерами, якими пишуть: «Тут можна найняти доброго коня», підпишіть під моїм портретом: «Тут можна побачити одруженого Бенедикта».

Клавдіо Якщо таке станеться, ти, чого доброго, ще почнеш колотися рогами.

Дон Педро Ні. Якщо Купідон не розтратив ще всього свого сагайдака в Венеції, затрусишся ти скоро перед його стрілами.

Бенедикт Скоріше почнеться землетрус.

Дон Педро Гаразд! Побачимо. Час біжить, і все міняється. А тим часом, ласкавий синьйоре Бенедикте, підіть до Леонато, вклоніться йому від мене й перекажіть, що я не загаююсь прибути до нього на вечерю. Він лаштується до неї дуже пишно.

Бенедикт До такого посольства маю я неабиякий хист. «Отже, залишаю вас...»

Клавдіо «...на ласку божу. Писано в моєму домі (якби я його мав!)...»

Дон Педро «Шостого липня. Ваш вірний друг Бенедикт».

Бенедикт Ну-ну! Не смійтесь, не смійтесь! Вся ваша дотепна розмова полатана лахміттям, та й латки оті ледве тримаються. Ви хоч би посоромилися вдаватись до таких заяложених дотепів. Ну, на все вам добре!

(Виходить)

Клавдіо Володарю, чи можу я просить
Мені зробити послугу велику?

Дон Педро Моя прихильність буде в тебе учнем;
Навчи її і ти побачиш сам,
Що для твого добра вона готова
Урок найтяжчий вивчити негаймо

Клавдіо Чи є сини у Леонато, принце?

Дон Педро Єдина спадкоємиця й дочка
У нього — Геро. Ти її кохаєш?

Клавдіо О принце мій! Як вирушали ми
В похід, що нині закінчився, я
Дивився оком воїна на неї
І милувавсь, але і пам'ятав,

Що я солдат і ждуть мене тривоги
Суворих січ. І через те не дав,
Щоб ніжність та розквітнула в кохання.
Та я вернувся. Замість дум військових
Думки нові й бажання найсолодші
Мені голублять серце і шепочуть,
Що юна Геро чарівна й прекрасна,
Що захопивсь я нею до війни.

Дон Педро Ти й справді закохався і тепер
Нас всіх замучиш ніжних слів потоком!
Ти любиш милу Геро — на здоров'я!
Я ж буду сватом — і вона твоя:
Адже для цього сплів ти мудру повість?

Клавдіо Як ніжно ви лікуєте любов...
Її журбу з її лица вгадали!
Щоб не здалась раптовою вона,
Я пристрасть хтів прикрити широким словом.

Дон Педро Навіщо ж ставить міст за річку ширший?
Найкращий дар — це те, в чім є потреба.
Тут просто все: заслаб ти на любов,
А я для тебе приготую ліки.
Я знаю — в нас сьогодні буде бал.
Під маскою прикинусь я тобою
І перед нею Клавдіо назвуся,
І в груди їй я виллю власне серце,
І слух її насильно полоню,
І зачарую мовою кохання!
А потім батькові її відкриюсь;
І ось, наприкінці, — вона твоя!
Ходімо ж візьмемось мерщій до справи.

Виходять.

СЦЕНА 2

Кімната в домі Леонато.

Входять окремо Леонато й Антоніо.

Леонато Ну що, брате? Де ж мій небіж, де твій син? Чи подбав він про музику?

Антоніо Клопочеться з усієї сили. А знаєш, брате, я маю для тебе дивні новини, такі, що тобі й уві сні не снилися.

Леонато Які ж вони? Добрі?

Антоніо Все залежить від того, як викарбуються їх наслідки; але зараз оболонка в них добра, я сказав би навіть — дуже добра. Принц і граф Клавдіо гуляли тінистою алеєю мого саду; а один з моїх слуг підслухав їхню розмову з гущавини. Принц признався Клавдію, що любить мою небогу, твою доню, і має намір оспівдитися їй сьогодні ввечері на танцях; коли буде на те її згода, то схопить цю хвилину просто за чуба й негайно поговорить про все з тобою.

Леонато А чи є глузд у голові в того слуги, який тобі все це розповідав?

Антоніо То хлопець тямущий. Я пошлю по нього, розпитаю його сам.

Леонато Ні, ні. Вважаймо це за сон, доки воно не справдиться наяву. О, донечці моїй треба, проте, все розказати, щоб вона краще підготувалася, як їй відповідати, коли, чого доброго, все це правда. Піди до неї й сповісти про все.

Антоніо виходить.

Входить син Антоніо з музикантом.

Голубчику, ти знаєш, що тобі треба робити.

(До музиканта)

О, пробачте, друже мій! Ходімо зі мною, я хочу скористатися з вашої умілості. Прошу ж вас, допоможіть мені... Такий клопіт, такий клопіт!..

(Виходить)

СЦЕНА 3

Інша кімната в домі Леонато.

Входять дон Хуан і Конрад.

Конрад Що з вами, ваша світлість? Звідки цей надмірний сум?

Дон Хуан Незмірні причини, що породжують його; через те й сум мій не має меж.

Конрад Вам слід було б послухатися здорового глузду.

Дон Хуан Ну, а якщо я й послухаюсь, яка мені з того користь?

Конрад Коли це й не дасть вам швидкої полегкості, то хоч допоможе терпляче зносити страждання.

Дон Хуан Дивно мені, що ти, народившись (як сам запевняеш) під сузір'ям Сатурна, пропонуєш мені моральні ліки проти смертельної недуги. Я не вмію прикидатись. Я мушу сумувати, коли маю для цього причину, і не всміхатися ні від чийого жарту; їсти, коли я голодний, і ні на кого не чекати; спати, коли мене сон змагає, і не морочитись нічними справами; сміятися, коли мені весело, і ніколи не настроюватись ні на чий настрій.

Конрад Нехай і так; але вам не слід виявляти цього, доки ви не будете цілком самостійні. Ви ще так недавно повставали проти вашого брата; він щойно повернув вам свою ласку; якщо ви бажаєте пустити в його прихильності якнайглибше коріння, то вже мусите самі подбати про погоду пору. Зумійте ж вибрати добру годину для ваших жнив.

Дон Хуан Я волію бути реп'яхом під парканом, ніж трояндою в саду його ласки; для моєї крові приємніше терпіти загальну зневагу, ніж удаванням красти будь-чюю прихильність. Якщо не можна сказати, що я чесний підлесник, то ніхто принаймні не запечуватиме, що я щиросердий негідник. Мені довіряють, одягнувши на мене намордника, і пускають на волю, закувавши мені ноги в кайдани. А через те я й вирішив твердо: не буду в клітці співати! Якщо скинуть із мене намордника — я кусатимусь; дадуть мені волю — робитиму все, що заманеться. А тим часом дозволь мені бути таким, який я є, і не намагайся мене змінити.

Конрад Чи не можете ви як-небудь використати вашу досаду?

Дон Хуан Я використовую її всіма засобами, як можу, бо тільки ж у мене й мого! Хто це йде сюди?

Входить Б о р а ч ч о.

Що нового, Бораччо?

Бораччо Я йду з розкішної вечері. Леонато по-королівському частує принца, вашого брата. Можу вам подати звістку також і про те, що затівається весілля.

Дон Хуан А чи не можна збудувати якої каверзи на підваліні цього весілля? І що то за дурень такий, що заручається з турботою?

Бораччо Уявіть собі, права рука вашого брата.

Дон Хуан Хто? Найчарівніший Клавдіо?

Бораччо Саме він.

Дон Хуан Найблискулчий кавалер! А з ким же? З ким? На кого ж він скинув очима?

Бораччо Уявіть собі, на Геро, дочку й спадкоємицю Леонато.

Дон Хуан О, то рання курочка-марцівочка! Як же ти про це довідався?

Бораччо Мені звеліли покурити пахощами в кімнатах. Отож зайшов я до однієї затхлої світлиці і раптом бачу — йдуть принц і Клавдіо мені назустріч; ідуть попідруч і про щось серйозно розмовляють. Я миттю шмигнув за килим і звідти все чув: вони домовилися, що принц посватає Геро начебто за себе, а, діставши її згоду, передасть її графові Клавдіо.

Дон Хуан Ого! Ходімо ж, ходімо туди! Може, це вдовольнить мою досаду, — буде на чому зігнати злість! Цей молодий вискочень винен у моему занепаді й забрав собі всю славу. Якщо пощастить перейти йому дорогу, то це відкриє мені дорогу до щастя. На вас обох, сподіваюсь, можна покластися? Ви мені допоможете?

Конрад Ми з вами до смерті, ваша світлість.

Дон Хуан Ну, то ходімо ж на пишну вечерю! Вони так тішаться й радіють, бо гадають, що перемогли мене... О, я хотів би, щоб і кухар поділяв мої почуття!.. Ну що ж? Ходімо подивимося, що тут можна зробити?

Бораччо Ми до послуг вашої світлості.

Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Зала в домі Леонато.

Входять Леонато, Антоніо, Геро, Беатріче та інші.

Леонато Хіба графа Хуана не було тут на вечері?

Антоніо Я його не бачив.

Беатріче А який кислий вираз обличчя в того синьйора! Ніколи не можу глянути на нього, щоб мене по тому цілу годину не мордувала печія.

Геро В нього дуже меланхолійна вдача.

Беатріче От вийшов би досконалий чоловік, якби взяти середне між ним і Бенедиктом! Один — як бовван, вічно мовчить; другий — як справжній матусин найстарший синочок, одно ляпає язиком, не вгаваючи.

Леонато Отже, якби половину язика синьйора Бенедикта в уста графа Хуана, а половину меланхолії графа Хуана на лице синьйора Бенедикта...

Беатріче Та ще й гарні ноги на додачу, дядечку, і якнайбільше грошей в гаманці,— то такий кавалер скорив би хоч яку жінку в світі, якби тільки зумів припасти їй до вподоби.

Леонато Далєбі, небого, ти повік не знайдеш собі чоловіка, коли будеш така гостра на язик.

Антоніо А й справді, вона вже надто любить битися рогами.

Беатріче Надто битлива — це більше, ніж просто битлива. Таким чином, я позбавлюся одного божого дару, адже ж кажуть: битливій корові бог дає короткі роги; а надто битливий він не дає ніяких.

Леонато Таж ти й є надто битлива, то й тобі бог ніяких рогів не дасть.

Беатріче Саме так, якщо не дасть мені чоловіка; а цієї ласки благаю я в нього навколішки щовечора й щоранку. Господи! Я б не могла стерпіти бородатого чоловіка! Вже краще спати на вовні!

Леонато Але ж ви можете натрапити й на такого чоловіка, що борода не має.

Беатріче А що мені з ним робити! Вбрати його в мої спідниці і зробити моєю покоївкою? Хто має бороду, той уже не юнак, а хто її немає, той ще не мужчина, якщо він уже не юнак, він не годиться для мене, а якщо він ще не мужчина, я не годжусь для нього. Вже краще наймусь я за якийсь мідяк до бородатого ведмедника і водитиму його мавп у пеклі.

Леонато Чудово! Виходить, ви збираєтесь до пекла?

Беатріче Ні, тільки до брами, а там зустріне мене диявол з ріжками на голові, як справжній старий роконосець, і скаже: «Ідіть собі на небо, Беатріче, ідіть собі на небо! Тут вам, дівчатам, немає місця!» Тоді я передам йому своїх мавп, а сама подамся до святого Петра на небо. А він покаже мені те місце, де сидять неодружені, та й заживемо ми там, розкошуючи зрання до смеркання,

Антоніо

(до Геро)

Ну, а ви, небого, сподіваюсь, будете слухатися вашого батька?

Беатріче Аякже! Адже найперший обов'язок кузиночки моєї — вклонитися любенько й сказати: «Таточку, хай буде так, як ви бажаєте!» То нехай же він буде, кузиночко, хоч вродливий хлопець! А як ні, то вже краще вклоніться любенько вдруге і скажіть: «Таточку, хай буде так, як бажаю я!»

Леонато Гаразд, гаразд, небого. А я, проте, маю надію одного чудового дня побачити й тебе у парі.

Беатріче Ні, доки бог не почне творити чоловіків з якогось іншого матеріалу, ніж земля! Чи ж не прикро це для жінки, щоб тверда грудка землі підкорила її собі? Давати звіт про всі свої вчинки якійсь недоладній грудці нікчемної глини? Ні, дякую, тако-го я не бажаю. Адамові сини — брати мені, і, далєбі, я вважаю за гріх одружитися з крєвним.

Леонато Пам'ятай же, доню, що я тобі сказав: якщо принц проситиме твоєї згоди, ти знаєш, що йому відповідати.

Беатріче То буде винна музика, кузино, якщо він посвтається не в такт. Якщо принц буде надміру нетерплячий, то скажи йому, що в усьому повинна бути міра, і протанцюйте йому вашу відповідь. Ось послухай, Геро: сватання, вінчання й каяття — це однаково, що шотландський джиг, менует і сінкпес. Перше проминає палко й бурхливо, як шотландський джиг, і таке ж химерне; вінчання — манірне й добропрстойне, як менует статечний, старовинний; ну, а згодом з'являється каяття і починає своїми кульгавими ногами все частіше й частіше спотикатися в сінкпесі, аж доки не звалиться в могилу.

Леонато Ти, небого, дивишся на все надто похмуро і гостро!

Беатріче Я маю добрі очі, дядечку; я можу побачити церкву при денному світлі.

Леонато А ось і маски! Даймо їм місце, брате.

Входять дон Педро, Клавдіо, Бенедикт, Балтазар, дон Хуан, Бораччо, Маргарита, Урсула та інші в масках.

Дон Педро Чи не зробите ласки пройтися з вашим поклонником, синьйорино?

Геро Якщо ви будете йти повільно, і дивитися привітно, і нічого не скажете,— я ладна пройти з вами; аж надто щоб вийти звідси.

Дон Педро Разом зі мною, в моєму товаристві?

Геро Може, скажу їй це, якщо мені спаде на думку.

Дон Педро А коли вам спаде на думку це сказати?

Геро Коли мені сподобається ваше обличчя; крий боже, якщо люття подібна до свого футляра!

Дон Педро Моя маска — ніби стріха Філемонової хатини; у хатині — Зевс.

Геро Коли так, то чому ж на ній немає соломи?

Дон Педро Говоріть тихіше, якщо говорите про кохання.
(Відводить її вбік)

Балгазар Хотів би я припасти вам до вподоби!

Маргарита А я цього не хотіла б — заради вас самих, бо маю дуже багато вад.

Балгазар Наприклад?

Маргарита Я молюся вголос.

Балгазар То ви мені ще миліші; хто слухатиме вас, може промовляти: «Амінь».

Маргарита Пошли мені, господи, доброго танцюриста!

Балгазар Амінь!

Маргарита І забери його геть з очей моїх, о господи, коли танок скінчиться! Ну, відповідайте ж, паламарю!

Балгазар Ні слова більше: паламар відповідь одержав.
(Відходить убік)

Урсула Я знаю вас добре: ви синьйор Антоніо.

Антоніо Слово честі, ні.

Урсула Знаєте, чому я вас упізнала? У вас голова трясеться.

Антоніо Сказати вам правду, то я навмисне його перекривляю.

Урсула Ні, ніколи б не змогли ви зробити цього так досконало погано, якби не були ним самим. Ось і суха рука його — і зверху, і знизу; ви — він, ви — він.

Антоніо Слово честі, ні.

Урсула Годі, годі! Та невже ви гадаєте, що я не впізнаю вас по вашій незрівнянній дотепності? Таланту не приховаєш! Ну, досить! Не заперечуйте: ви — він. Достойність завжди виявляється, от і край!

(Відходить убік)

Беатріче І ви не хочете сказати мені, хто вам це сказав?

Бенедикт Ні, прошу мені пробачити.

Беатріче І не хочете сказати мені, хто ви?

Бенедикт Тепер — ні.

Беатріче Що я надто зарозуміла і що всі мої дотепи запозичено зі «Ста веселих казок» — ну, звичайно, це сказав вам синьйор Бенедикт.

Бенедикт А хто він такий?

Беатріче Я певна, що ви знаєте його дуже добре.

Бенедикт Запевняю вас, що не знаю.

Беатріче Невже він ніколи не смішив вас?

Бенедикт Та хто ж він такий, скажіть, будь ласка?

Беатріче Ну, він — принців придворний блазень: дуже тупоголовий жартівник. Тільки в нього й хисту, що розпускати найнеправдоподібніші плітки. Він до вподоби самим тільки розпусникам, та й ті цінують у ньому не дотепність, а підлість, бо ж він водночас і розважає людей, і доводить їх до сказу; отож вони спочатку сміються з нього, а потім лупцюють його. Я певна, що він плаває десь тут недалеко; хотіла б, щоб він причалив до мене.

Бенедикт Коли я познайомлюся з цим синьйором, я перекажу йому все, що ви про нього сказали.

Беатріче Зробіть ласку! Він тільки вибухне одним чи двома порівняннями на мою адресу; а якщо вийде так, що ніхто їх не помітить і з них не посміється, то він засумує тяжко; і тоді буде врятовано бодай якесь крильце від куріпки, бо того вечора блазень не вечерятиме.

Музика за сценою.

Ми мусимо йти за передніми.

Бенедикт До всього доброго, сподіваюсь?

Беатріче Ну, якщо вони поведуть нас до лихого, то я покину їх на першому ж турі.

Музика. Танці. Згодом виходять усі, крім дона Хуана, Бораччо і Клавдіо.

Дон Хуан Ясно цілком, що брат мій закохався в Геро; і він повів її батька, щоб з ним про те поговорити. Дами пішли за нею, і залишилась одна тільки маска.

Бораччо Це Клавдіо. Я впізнаю його поставу.

Дон Хуан Чи ви не синьйор Бенедикт?

Клавдіо Ви добре мене знаєте; так, це я.

Дон Хуан Синьйоре, ви дуже близькі до мого брата, він такий прихильний до вас. Він закохався в Геро. Прошу вас, синьйоре, відверніть його від думки про неї: вона йому нерівня, адже ж він вищого роду! Ви зробіте найшляхетніший вчинок!

Клавдіо Звідки ви знаєте, що він її любить?

Дон Хуан Я чув, як він присягався їй у коханні.

Бораччо Я теж. Він присягався, що ладен одружитися з нею ще цієї ж ночі.

Дон Хуан Ну, ходімо ж до бенкету.

Дон Хуан і Бораччо виходять.

Клавдіо Так я відповідав за Бенедикта,
Та вухом Клавдіо вчув вість лиху.
Виходить, принц клопочеться для себе!
Постійна дружба в усьому на світі,
Та не в ділах і послугах любовних.
Тож промовляй за себе кожне серце,
Своїм очам лиш довіряй, любове,
І посередникам не вір ніяким!
Бо врода — то велика чарівниця;
Від чар її кипить шалено кров,
І тане в ній, зникає вірна дружба...
Так у житті буває щогодини.
А я про те й забув. Прощай же, Геро!

Входять Бенедикт.

Бенедикт Граф Клавдіо?

Клавдіо Так, це я.

Бенедикт Ну що ж, підете зі мною?

Клавдіо Куди?

Бенедикт Та, мабуть, до найближчого гороба, щоб зірвати там, графе, гарбузиння. І як ви його носитимете? На шиї, як лихварський ланцюг? Чи через плече, як лейтенантський шарф? Так чи інакше, а доведеться вам його носити, бо принц підхопив вашу Геро.

Клавдіо На здоров'я! Хай йому щастить!

Бенедикт Так говорять чесні продавці рогатої худоби, продавши вола. Але скажіть, чи сподівались ви, щоб принц так прислужився вам?

Клавдіо Прошу вас, дайте мені спокій!

Бенедикт Ого! Я бачу, ви б'єте, мов той сліпець: хлопчисько поцупив у вас м'ясо, а ви лупите по стовпу.

Клавдіо Якщо ви не хочете залишити мене, то я залишаю вас.

(Виходить)

Бенедикт Ох, бідна підстрелена пташка! Тепер вона залізе в очерети й сховається... Але як дивно, що синьйора Беатріче і знає мене, і не знає мене! Принців блазень!.. Га! А може, я заробив це прізвисько через те, що я завжди веселий? Ні, це не так! Цим я сам себе кривджу: мене ніхто не називає блазнем. Це тільки паскудна звичка Беатріче виставляти свою особу на увесь світ. Це її язик пускає на мене такий поговор... Гаразд! Я ж їй віддячу, як зумію.

Входить дон Педро.

Дон Педро Де ж граф, синьйоре? Ви бачили його?

Бенедикт Правду кажучи, ваша високість, я щойно зіграв роль синьйори Поголовски. Я знайшов його тут,— він був такий зажурений, як відлюдна хатинка в темному лісі. Я сказав йому,— і гадаю, що сказав правду,— що вашій високості пощастило здобути прихильність цієї молоді синьйорини, і запропонував йому піти зі мною до найближчої верби, щоб сплести йому вінок, як покинутому коханцеві, або зв'язати йому пучечок різок, щоб відшмагати його як слід.

Дон Педро Відшмагати його? Чим же він завинив?

Бенедикт Зробив дурницю, як школяр-хлопчисько, що знайшов пташине гніздо і з радіощів показав товаришеві, а той узяв та й ужав його.

Дон Педро Довірливість ти ставиш йому за провину? Винен той, хто вкрав.

Бенедикт А все ж не завадило б і різки зв'язати, і вінок сплести; гірлянда йому самому придалася б, а різки були б для вас,— адже ж це ви, здається, поцупили його пташат із гніздечком?

Дон Педро Я тільки навчу пташок співати, а потім поверну їх власникові.

Бенедикт Якщо вони заспівають у лад з вашими словами, то, далєбі, ви людина чесна.

Дон Педро А синьйорина Беатріче сердиться на вас; той кавалер, з котрим вона танцювала, сказав їй, що ви погано висловлювались про неї.

Бенедикт О! Та вона ж сама пошанувала мене так, що й колода не стерпіла б! Дуб, на якому є ще бодай один зелений листочок, і той не змовчав би! Навіть маска моя почала, здається, оживати і лаятися з нею! Вона заявила мені, не маючи й гадки про те, що перед нею я сам, ніби «принців блазень», ніби нудніший за найнуднішу відлигу... Насмішка за насмішкою посипались на мене так швидко, аж я зовсім очманів і стояв, мов та мішень, у яку стріляє ціла армія. В неї не язик, а кинджал,— кожне її слово глибоко ранить. Коли б і віддих її був такий отруйний, як її слова, то біля неї не залишилося б нічого живого; вона отруїла б чисто все на світі, аж до самісінької Полярної зорі. Я б не одружився з нею навіть і тоді, коли б вона дістала в посаг усе, чим володів Адам до гріхопадіння. Вона й самого Геркулеса засадила б за рожен; мало того, ще й звеліла б йому поколотити свою булаву на тріски. Ні, не говоріть про неї; ви й самі переконаєтеся, що вона—пекельна богиня Ате в пишних спідницях. Благаю господа, щоб якийсь чарівник закляв її! Далєбі, доки вона тут, на землі, в пеклі живеться так спокійно, як у святилищі, і люди грішать навмисне, бо їм хочеться там опинитися. Справді, всякі наклепи, жахливі чвари й турботи так і ходять слідом за нею.

Дон Педро Ось і вона.

Входять Клавдіо, Беатріче, Геро й Леонато.

Бенедикт Чи не зробите ласки, ваша високість, дати мені яке доручення, хоч і на край світу? Я ладен вирушити до антиподів по найменшу річ, яка б вам тільки спала на думку; я збігаю й принесу вам зубочистку з найвіддаленішого куточка Азії; я принесу вам мірку з ноги пресвітера Іоана; я добуду вам волосинку з бороди великого Могола. Я волю поїхати послом до пігмеїв, ніж перекину-

тися трьома словами з цією гарпією. Чи немає у вас якого доручення для мене?

Дон Педро Нема ніякого; єдине, чого я від вас хочу,— це тішитися вашим милим товариством.

Бенедикт О боже! Принце... Тут є така страва, якої я не зношу; терпіти не можу цієї синьйорини — Копчений Язик.
(*Виходить*)

Дон Педро Ось маєте, синьйорино, маєте! Ви втратили серце синьйора Бенедикта.

Беатріче То правда, ваша високість; він був його мені позичив, а я заплатила йому за це відсотки — віддала двоїсте серце за його просте. Він якось виграв його в мене фальшованими костями; отже, ваша високість має слухність, коли каже, що я його втратила.

Дон Педро Ви його поклали на обидві лопатки, синьйорино, ви його поклали на обидві лопатки.

Беатріче Добре, що не він мене, ваша високість, а то б я могла зробитись матір'ю цілого покоління дурнів. Я привела вам графа Клавдію, що ви по нього мене посилали.

Дон Педро Що з вами, графе? Чого ви такі сумні?

Клавдію Я не сумний, ваша високість.

Дон Педро То що ж? Хворі?

Клавдію І не хворий, ваша високість.

Беатріче Граф не сумний, не хворий, ані веселий, ані здоровий. Граф тільки чемний; чемний і жовтий, як цитрина; а жовтий колір — то колір ревнощів, синьйори.

Дон Педро Далєбі, синьйорино, мені здається, що ви сказали правду, хоч я ладен заприсягтися, коли воно справді так, що він помиляється. То знай же, Клавдію, я посватався від твого імені і здобув для тебе прекрасну Геро. Я переговорив з її батьком, і він теж дав свою згоду. Призначай день весілля, і пошли тобі боже щастя!

Леонато Графе, беріть мою дочку, а з нею й усі мої статки. Його високість з ласки своєї влаштував цей шлюб, і нехай небесна ласка скаже на це: «Амїнь!»

Беатріче Говоріть же, графе: тепер ваша репліка.

Клавдію Мовчання — найкращий оповісник радощів. Невелике було б моє щастя, коли б я міг висловити, який я щасливий!

Синьйорино, як ви — моя, так і я — ваш. Я відаю себе за вас і в захваті від такого обміну.

Беатріче Говоріть же, кузино; а якщо не можете говорити, то затуліть йому рота поцілунком; нехай і він більше не говорить.

Дон Педро Далєбі, синьйорино, ви маєте веселе серце!

Беатріче Так, ваша високість. Я дуже вдячна йому, моему бідному дурненькому серцю, що воно завжди держиться на завітреному боці турботи і не піддається сумові. Моя кузина шепоче графові на вушко, що він — у неї в серці.

Клавдіо Так, ви відгадали, кузино.

Беатріче Господи боже ти мій, знову весілля! Отак усі йдуть заміж, крім мене... А в мене, бідної, від сонечка личенько смагне... Доведеться, мабуть, сидіти в кутку і кричати: «Ой, мужа ж мені, мужа, мужа!..»

Дон Педро Синьйорино Беатріче, я вам добуду мужа.

Беатріче Волю, щоб мені його добув ваш батько. Чи немає у вашої високості брата, такого, як ви? Ваш батько настачив чудових чоловіків, коли б тільки дівчата знайшлись їм до пари!

Дон Педро Чи не хочете мене, синьйорино?

Беатріче Ні, ваша високість, хіба що матиму ще й другого мужа для буднів. Ваша високість надто коштовні, щоб носити вас щодня... Але даруйте мені ласкаво, ваша високість; така вже я вродилася,— тільки на веселе базікання, а не на поважне діло!

Дон Педро О, навпаки, мені зовсім не подобається ваше мовчання, а веселість вам дуже до лиця! Безперечно, ви народились у веселу годину!

Беатріче Ні, ви помиляєтесь, ваша високість: моя мати страшенно кричала. Але саме в той час на небі танцювала зірка, і під нею я народилася на світ. Кузино й кузене, пошли вам боже щастя!

Леонато Небога, чи не будеш ти така ласкава поклопотатися тим, про що я тебе просив?

Беатріче О, пробачте мені, дядечку. З вашого дозволу, ваша високість.
(*Виходить*)

Дон Педро Слово честі, яка ж весела, яка мила дівчина!

Леонато Так, меланхолійної стихії в ній дуже обмаль, ваша високість. Вона тільки тоді поважна, коли спить. Та й тоді

вона не завжди поважна. Дочка моя розповідала мені, що часом Беатріче сниться щось неприємне, а прокидається вона з реготом.

Дон Педро Вона терпіти не може, коли їй говорять про мужа.

Леонато Боже борони!.. Своїми насмішками вона проганяє від себе всіх женихів.

Дон Педро З неї була б чудова дружина для Бенедикта.

Леонато О господи! Ваша високість, та коли б їх спарувати тільки на тиждень, вони б заговорили одне одного до божевілья.

Дон Педро Графе Клавдію, коли ви збираєтесь вести вашу наречену до церкви?

Клавдію Завтра, ваша високість. Час шкандибає на мільях, доки кохання не виконає всіх своїх обрядів.

Леонато Ні, не раніше понеділка, мій любий сину. Це від сьогодні буде якраз сьома ніч. Та й то замало часу, щоб улаштувати все так, як я б того бажав.

Дон Педро О, бачу, ви похитуєте головою на таке довге чекання; але ручуся тобі, Клавдію, що час у нас пролетить непомітно. А поки що я спробую вчинити один із подвигів Геркулеса; він полягатиме в тому, щоб розпалити між синьйором Бенедиктом та синьйориною Беатріче шалене кохання. Мені страшенно хочеться спарувати їх, і я певен, що мені таки пощастить влаштувати цей шлюб, якщо ви всі троє погодитесь мені допомагати й виконувати мої вказівки.

Леонато Ваша високість, я весь до ваших послуг, хоч би й довелось мені для цього не спати десять ночей.

Клавдію І я, ваша високість.

Дон Педро І ви теж, люба Геро?

Геро Я охоче візьму на себе кожне пристойне доручення, аби допомогти моїй кузині здобути гарного чоловіка.

Дон Педро А Бенедикт — не найбезнадійніший з женихів, яких я знаю. Він вартий хвали, це я можу сміливо сказати. Він знатного роду, випробуваної відваги й незаперечної чесності. Я навчу вас, як уплинути на вашу кузину, щоб вона закохалася в Бенедикта, а сам я, за вашою допомогою, так упораюся з Бенедиктом, що, незважаючи на свій гострий розум і вибагливий смак, він таки закохається в Беатріче. Якщо нам пощастить цього досягти, Купідон більше не стрілець; слава його осяє нас, нас — єдиних, справжніх богів кохання. Ходімо ж зі мною, я розкажу вам свій задум!

Виходять.

СЦЕНА 2

Інша кімната в домі Леонато.

Входять дон Хуан і Бораччо.

Дон Хуан Виходить, це правда: граф Клавдіо одружується з дочкою Леонато.

Бораччо Так, ваша світлість; але я можу стати на перешкоді.

Дон Хуан Кожна затримка, кожна завада, кожна перешкода буде ліками для мене. Я хворий на ненависть до нього; і все, що перечить його бажанням, збігається з моїми. Як же ти можеш стати на перешкоді цьому шлюбові?

Бораччо Не зовсім чесним шляхом, ваша світлість; але так спритно, що нечесності тієї ніхто й не помітить!

Дон Хуан Скажи мені коротко: як?

Бораччо Здається, я вже казав вашій світлості рік тому, що Маргарита, камеристка Геро, вельми ласкава до мене.

Дон Хуан Пригадую.

Бораччо Я можу попросити її в будь-яку нічну годину ви-зирнути з віконця спочивальні її синьйорини.

Дон Хуан Не бачу в твоєму плані життя, яке могло б стати смертю цьому шлюбові.

Бораччо Приготувати з цього отруту — то вже ваша справа. Ідіть до принца, вашого брата, і, не шкодуючи слів, скажіть йому, що він ганьбить свою честь, влаштовуючи шлюб славного Клавдіо (якого ви так глибоко поважаєте) з такою блудною шльондрою, як Геро.

Дон Хуан А які ж докази зможу я подати?

Бораччо А такі, що їх цілком вистачить, щоб обдурити принца, вразити Клавдіо в самісіньке серце, занастити Геро і вбити Леонато. Невже вам цього мало?

Дон Хуан Щоб дошкулити їм, я піду на все.

Бораччо Ну, то йдіть же! Знайдіть слушну хвилинку, щоб поговорити з доном Педро і з графом Клавдіо віч-на-віч. Скажіть їм, що ви знаєте: Геро закохана в мене. Виявіть особливу прихильність і до принца, і до Клавдіо й намагайтесь запевнити їх, що, тільки шануючи братову честь, бо він влаштовує цей шлюб, і захищаючи репутацію його друга, якого мають намір обдурити личиною

дівоцтва, змушені ви все це їм відкрити. Навряд чи вони без доказів цьому повірять. Подайте їм докази, і то — найпереконливіші: вони побачать мене під вікном спочивальні Геро і почують на власні вуха, як я називатиму Маргариту — Геро, а Маргарита мене — Клавдіо. Покажіть їм це останньої ночі, перед самим весіллям. А я тим часом улаштую так, що Геро тієї хвилини не буде в кімнаті; отже, безчесність Геро така буде схожа на правду, що ревності перетворяться на певність і всі готування до шлюбу обернуться внівець.

Дон Хуан Яке б лихо не виросло з цього, я беруся за цю справу! Виконуй, покажи твою спритність — і матимеш тисячу дукатів нагороди!

Бораччо Тільки сміливіш обвинувачуйте, а моя спритність маху не дасть!

Дон Хуан Піду зараз довідаюся, на який день призначено в них весілля.

Виходять.

СЦЕНА 3

Сад Леонато.

Входить Бенедикт

Бенедикт Хлопчику!

Входить хлопчик.

Хлопчик Що, синьйоре?

Бенедикт У моїй кімнаті на вікні лежить книжка; принеси її сюди, в сад.

Хлопчик Я вже тут, синьйоре.

Бенедикт Знаю це; та я хотів би, щоб ти був там і миттю знову тут з'явився.

Хлопчик виходить.

Дивуюсь, як це людина, що добре бачить, якими кумедними йолопами робляться інші люди з кохання, як така людина, насміявшись

усмак з тих божевільних дурачків у інших, закохується, зрештою, сама і сама ж стає предметом свого власного глузування. І така людина — Клавдіо. Пам'ятаю, був час, коли він не визнавав іншої музики, крім барабана та сурми, а тепер воліє слухати лиш тамбурин і флейту. Пам'ятаю, був час, коли він ладен був миль із десять пішки відмахати, щоб подивитись на добрий обладунок, а тепер він може десять ночей не спати, обмірковуючи фасон нового колета. Колись мав він звичай говорити просто й до речі, як чесна людина й солдат, а тепер обернувся в якогось красномовного балакуна; мова його — справжній фантастичний бенкет: що не слово, то химерна страва! Та невже ж і я можу так змінитися? Невже ж і я колись дивитимусь такими очима? Не знаю. Навряд. Я, звичайно, не забожуся, що кохання не оберне мене на устрицю, але можу сміливо заприсягтися в одному: доки я ще не обернувся на справжню устрицю, такого йолопа кохання ніколи з мене не зробить. Одна жінка вродлива, а мені байдужісінько; друга розумна, а мені байдужісінько, третя добродесна, а мені байдужісінько, бо доки всі принади не поєднуються в одній жінці, жодна жінка не привабить мене. Вона мусить бути багата — це неодмінно; розумна, або мені її не треба; добродесна, або я за неї нічого не дам; вродлива, або я ніколи й не гляну на неї; лагідна, або хай до мене близько не підходить; шляхетна, або я не візьму її навіть і тоді, коли б вона ангела була варта; крім того, вона повинна приємно розмовляти, бути вправною музиканткою, а коси в неї хай будуть такого кольору, як бог дасть! Ах! Ось принц і monsieur Купідон! Сховаюся в альтанці.

(Ховається)

Входять дон Педро, Леонато і Клавдіо.

Дон Педро Що ж, будем слухать музику, синьйори?

Клавдіо Так, добрий принце. Що за тихий вечір!
Мов причаївсь, щоб слухать ніжні звуки...

Дон Педро Ти бачив, де сховався Бенедикт?

Клавдіо О, дуже добре, принце! Змовкне спів —
Ми тій лисиці кинемо принаду.

Входить Балтазар з музикантами.

Дон Педро Ну, Балтазар, заспівай нам ще раз.

Балтазар Не силуйте, мій добрий принце, знов
Ганьбити музику поганим співом.

Дон Педро Майстерності то найпевніший доказ —
Не визнавати власного таланту.
Прошу тебе, співай! Чи ж я повинен
Благать тебе, мов наречену?

Балтазар Що ж!

Коли на те пішло — я заспіваю;
Бо ж не один благає наречену
Подарувать любов, хоч тямить сам,
Що справа заходу не варта; все ж
Благає й присягається, що любить.

Дон Педро Прошу — співай! А хочеш сперечатись,
То сперечайся краще вже по нотах!

Балтазар Поки до нот — прошу занотувати,
Що всі вони не варті нотування.

Дон Педро Він розмовляє начебто по нотах,
Та все нотації, а нот нема!

Музика.

Бенедикт

(убік)

Ну, почалося! От і «божественна арія!» Душа
його зараз злине над хмари... Чи не дивно, що баранячі кишки ма-
ють таку здатність тягти душу з людського тіла? Ні, щодо мене, то
за мої гроші волів би послухати музику рогів.

Балтазар

(співає)

Чого зітхать, красуні, вам?

Коханці всі зрадливі:

Він нині тут, а завтра — там,

Чуття у них мінливі.

Чого ж тужить,

Хай він біжить.

Геть настрої той скорботний!

Зітханья в приспів оберніть —

Гей-го,— веселий, безтурботний.

Покиньте вмить, покиньте вмить

Виспівувать журливо;

Нездатні всі вони любить.

Гонивітри на диво!

Чого ж тужить,

Хай він біжить.
Геть настрої той скорботний!
Зітхання в приспів оберніть —
Гей-го,— веселий, безтурботний.

Дон Педро Слово честі, чудова пісня!

Балтазар Але поганий співак, ваша високість.

Дон Педро А? Ні, ні. Далєбі, для власної потреби ти співаєш зовсім непогано.

Бенедикт

(убік)

Коли б їм собака отако заскиглив — вони б його повісили. Благаю бога, щоб його паскудний голос не накликав нам якого нещастя! З не меншою втіхою вислухав би я й нічного крука, якої б він біди нам не віщував.

Дон Педро

(до Клавдіо)

Так, так, звичайно! Чуєш, Балтазарє? Роздобудь нам, будь ласка, кількох вправних музикантів; нам би хотілося, щоб завтра вночі вони заграли під вікнами спочивальні синьйорини Геро.

Балтазар Добуду найкращих, яких зможу знайти, ваша високість.

Дон Педро Зроби ж це. Прощай.

Балтазар і музиканти виходять.

Слухайте, Леонато, що то ви мені казали сьогодні? Що ваша небога Беатріче закохалася в синьйора Бенедикта?

Клавдіо О так!..

(Тихо до Педро)

Підкрадайтесь, підкрадайтесь! Дичина вже сіла...

(Голосно)

Ніколи б я не повірив, що ця синьйорина може закохатися в будь-якого чоловіка.

Леонато І я також. Але найдивніше за все, що вона нестямно закохалася саме в Бенедикта, якого, як зважити на її поводження з ним, здавалося, просто ненавиділа досі.

Бенедикт

(убік)

Невже це можливо?! То он воно звідки вітер віє!

Леонато Слово честі, ваша високість, я вже сам не знаю, що й думати. Але вона кохає його так шалено, що й здумати годі.

Дон Педро А може, вона тільки прикидається?

Клавдіо Ніби схоже на те.

Леонато О боже! Прикидається! Та ніколи ще вдавана пристрасть не наближалась так до щирої, як у неї!

Дон Педро Але чим же вона цю пристрасть виявляє?

Клавдіо

(убік)

Настромлюйте принаду на гачок: рибка зараз клюне.

Леонато Чим виявляє, ваша високість? Вона сидить собі і... Таж ви чули, як дочка моя вам розповідала...

Клавдіо Так, розповідала.

Дон Педро Що? Що? Скажіть же, прошу вас! Ви дивуете мене. Я завжди думав, що серце її неприступне для всіх штурмів кохання.

Леонато Я й сам ладен був заприсягтися, що це так, ваша високість. А надто для кохання до Бенедикта.

Бенедикт

(убік)

Я вважав би це за жарт, коли б таке говорив не той сивобородий батько: шахрайство не може критись під такою достойністю.

Клавдіо

(убік)

Отрута подіяла: підлийте ще.

Дон Педро Що ж, вона призналась Бенедиктові в коханні?

Леонато Ні. Клянеться навіть, що ніколи й не признається. Саме це найбільш її мучить.

Клавдіо Так, так, слушно! Ваша донечка переказувала, що вона говорить: «Я поводилася з ним завжди так зневажливо, то як же я тепер напишу йому, що люблю його?»

Леонато Так вона говорить, коли починає до нього писати. Вона разів по двадцять схоплюється вночі і сидить у самій сорочці, доки не спише цілого аркуша паперу... Дочка моя все нам розповідає.

Клавдіо До речі, про аркуш паперу; я згадав одну кумедну історію, про яку розповідала нам ваша доня.

Леонато О!.. Так, так! Коли вона написала листа й почала його перечитувати, то помітила раптом, що як того листа скласти, то імена Бенедикта й Беатріче лягають одне на одне.

Клавдіо Так.

Леонато О! Тоді вона розірвала листа на тисячу дрібних клаптиків і почала докоряти собі за безсоромність, що писала до того, хто,— вона це добре знає,— тільки насміється з неї. «Я міряю його,— каже вона,— на свою мірку; адже, якби йому спало на думку написати до мене, я взяла б його на глум. Так, так, хоч і люблю його, проте взяла б його на глум!»

Клавдіо А потім вона падає навколішки, плаче, ридма ридає, б'є себе в груди, рве на собі волосся, молиться, проклинає: «О мій любий Бенедикте! Боже, пошли мені сили!..»

Леонато Атож, точнісінько так вона й робить; дочка моя так розповідає. Шалена жага заповонила її до краю; тож донечка моя тепер боїться, коли б вона з розпачу не заподіяла собі якогось лиха. І це щира правда!

Дон Педро Добре було б, якби Бенедикт довідався про це від кого іншого, коли вона сама не хоче йому освідчитися.

Клавдіо Навіщо? Він тільки обернув би все це на жарт і змучив би бідну синьйорину ще більше.

Дон Педро Якби він так зробив, то його повісити мало! Вона така чарівна, люба синьйорина і, поза всякими сумнівами, добродісна.

Клавдіо І до того ж надзвичайно розумна.

Дон Педро Розумна у всьому, за винятком того, що закохалась у Бенедикта.

Леонато Ах, ваша високість, коли розум і кров змагаються в такому ніжному тілі, то можна поставити десять проти одного,

що переможе кров! Шкода мені її, і я маю для цього достатні підстави, бо я їй дядько й опікун.

Дон Педро Хотів би я, щоб вона подарувала мені своє палке кохання! Я відкинув би всі інші міркування і зробив би її своєю половиною. Прошу вас, розкажіть все це Бенедиктові; почуємо, що він на це скаже.

Леонато Ви гадаєте, що так буде добре?

Клавдіо Геро певна, що Беатріче помре. Вона й сама каже, що помре, коли він її не покохає, і що вона скоріше помре, ніж освідчиться йому в коханні; а коли він посватається до неї, то вона скоріше помре, ніж відступиться від своєї звичної глузливості.

Дон Педро Вона має слухність: якщо вона освідчиться йому в коханні, дуже можливо, що він візьме її на глум. Ви ж знаєте, який він зарозумілий.

Клавдіо А проте який вродливий юнак!

Дон Педро Так, то правда,— щасливий він на вроду.

Клавдіо Йй-богу, по-моєму, він дуже розумний.

Дон Педро Справді, в нього проблискує часом щось схоже на дотепність.

Леонато А я вважаю, що він ще й хоробрий воїн.

Дон Педро Справжній Гектор, запевняю вас; а щодо поєдинків — то навіть мудрець: він або ухиляється від них дуже спритно, або ж кидається в бій з правдиво християнським страхом.

Леонато Якщо він боїться бога, то, звичайно, мусить неминуче зберігати мир, а вже коли мир порушено, то мусить устривати в сварку зі страхом і трепетом.

Дон Педро Так він і робить; він справді боїться бога, хоч у це й важко повірити, судячи з деяких його, надто вільних, жартів. Шкода мені вашої небоги! А може, пошукаємо Бенедикта й розкажемо йому про її кохання?

Клавдіо Ні, не кажіть йому нічого, ваша високість! Краще звернутися до неї з доброю порадою, щоб допомогти їй вирвати цю пристрасть із серця.

Леонато Ні, це неможливо; вона скоріш вирве своє власне серце.

Дон Педро Ну, гаразд; то послухаймо, що нам іще розповість ваша доня. А тим часом хай ця пристрасть трохи охолоне. Я дуже люблю Бенедикта, проте хотів би, щоб він оцінив себе сам, скромно й безсторонньо, і зрозумів, що він не вартий такої чудової дружини.

Леонато Чи не бажаєте завітати до господи, ваша високість? Обід готовий.

Клавдіо

(убік)

Якщо й після цього він не закохається в неї до нестями, то вже ніколи більше не віритиму я моїм сподіванням!

Дон Педро

(убік)

Тепер треба розставити такі самі тенета й на неї; за це хай візьмуться ваша доня та її камеристка. Ото сміх! буде, коли кожне з них забере собі в голову, що його палко кохає друге, а на ділі — нічого й немає! Хотів би я подивитись на ту сцену: то, мабуть, буде весела пантоміма! Пошлемо Беатріче запросити його до столу!

Дон Педро, Клавдіо і Леонато виходять.

З альтанки з'являється Бенедикт.

Бенедикт

(ступас наперед)

Це не може бути жартом: вони розмовляли надто поважно. Геро розповіла їм усю правду. Їм, здається, шкода синьйорини. Видно, що пристрасть її дійшла вже краю. Закохалася в мене! Це вимагає нагороди. Я чув, якої вони про мене думки: кажуть, запишаюсь я, коли помічу її кохання; кажуть також, що вона воліє померти, ніж виявити, бодай найменшими ознаками, свою пристрасть... Ніколи не збирався я одружуватись, але нехай же не вважають мене за гордого... Щасливий той, хто чує, що в ньому осуджують, — він може позбутись тих вад. Вони кажуть, що синьйорина вродлива; це правда, можу й сам засвідчити; і добродісна, — і це так, і цього не можу заперечувати; і розумна, — дарма що закохалася в мене! По правді, це не багато їй розуму додасть, а проте це й не є доказом її дурості, бо я й сам ладен закохатися в неї по самісінькі вуха... Звичайно, на мене відразу ж посиплють-

ся нікчемні крихти всяких заялжених дотепів за те, що я так довго повставав проти шлюбу!.. Та хіба ж смаки не міняються? За юних літ людина любить якусь страву, а під старість і дивитись на неї не хоче. Чи можуть всі оці ущипливі слова та жарти, ці паперові стріли нашого мозку, перешкодити людині йти своїм шляхом?.. Ні!.. Світ мусить бути заселений! Коли я говорив, що помру неодружений, то не думав тоді, що доживу до шлюбу... Ось іде Беатріче. Присягаюсь денним світлом, вона — красуня! Я вже помічаю в ній деякі ознаки кохання.

Входить Беатріче.

Беатріче Проти моєї волі послано мене просити вас до столу.

Бенедикт Прекрасна Беатріче, дякую вам за ваш клопіт.

Беатріче Я взяла на себе не більше клопоту, щоб заслужити на вашу подяку, ніж ви, щоб дякувати мені. Якби це було клопітно, я б не прийшла.

Бенедикт Виходить, це доручення зробило вам приємність?

Беатріче Так, саме стільки, скільки ви можете взяти на кінчик ножа і не отруїти й галки... Ви не маєте апетиту, синьйоре? Ну, то прощайте!

(Виходить)

Бенедикт Ага!.. «Проти моєї волі послано мене просити вас до столу»,— це має подвійне значення. «Я взяла на себе не більше клопоту, щоб заслужити на вашу подяку, ніж ви, щоб дякувати мені»,— це однаково, що сказати: «Всякий клопіт, що я взяла б його на себе задля вас, такий же легкий мені, як і вам — подяка». Якщо я не зглянуся на неї, я буду негідником! Якщо я не покіхаю її, я буду євреєм! Ах, якби мені пощастило здобути її портрета!

(Виходить)

СЦЕНА I

Сад Леопато.

Входять Геро і дві камеристки—Маргарита й Урсула.

Геро Біжи, голубко Маргарито, в залу;
Там знайдеш ти кузину Беатріче
В розмові з принцом й з Клавдіо моїм.
Шепни на вухо їй, що я й Урсула
Гуляємо в саду, і мова йде
У нас лише про неї, і додай,
Що ти підслухала; а їй порадь
Прокрастись нишком в затишну альтанку,
Де каприфолій сіткою рясною
На сонечку розрісся так, що зовсім
Всередину не пропускає сонця,—
Так фаворит, звеличений монархом,
На владу часом гордо постає,
Яка цю гордість в ньому і зростила!
Хай там сховається, щоб нас підслухать.
Подбай, щоб все було як слід. Іди!

Маргарита Ручуся вам, що прийде вмить вона!
(*Виходить*)

Геро Урсуло, тільки прийде Беатріче,
Ми будемо, гуляючи в алеї,
Вести розмову лиш про Бенедикта.
Як я назву його — ти зразу мусиш
Його хвалити над усі заслуги.
А я почну тобі розповідати,
Що Бенедикт кохає Беатріче
Йй що він з кохання просто занедужав.
Таж має Купідон маленький стріли,
Що ними ранить серце й через слух.

З'являється Беатріче в глибині сцени.

- Ну, то почнім! Поглянь, он Беатріче,
Мов чаечка, припавши до землі,
Підслухати розмову нашу лине.
- Урсула* Найбільша втіха для рибалки — бачить,
Як рибонька на веслах золотих
Мчить, розтинаючи сріблясті хвилі,
Щоб проковтнуть пожадливо принаду.
Отак і ми впіймаєм Беатріче,
Як рибку на гачок. О, гляньте, гляньте!
Он причаїлась в затінку кущів...
Розмови я не зіпсую, не бійтесь!
- Геро* То підійдімо ближче, щоб ні крихти
Її цікаве вушко не впустило
Із солодко-облудної принади.
Вони підходять до альтанки.
Ні, далєбі, Урсуло, вже занадто
Вона зневажлива й зарозуміла.
Душа її і полохлива, й дика,
Як дикий сокіл на стрімчастій скелі!
- Урсула* Чи певні ж ви, що Бенедикт кохає
Так палко Беатріче?
- Геро* Кажуть це
І принц, і мій коханий наречений.
- Урсула* І доручили вам їй це сказати?
- Геро* Просили пояснити їй всю правду.
Та я порадила, якщо вони
Прихильно ставляться до Бенедикта,
Нехай його розрають з тим, щоб він
Зборов себе і їй не признавався.
- Урсула* Але чому? Хіба ж отой синьйор
Не варт щасливого такого ложа,
Як ложе синьйорини Беатріче?
- Геро* О бог кохання! Знаю — він достойний
Всього, що може чоловік жадати.
Та ще природа досі не створила
Такої жінки з серцем гордовитим,
Як наша Беатріче. Таж у неї
В очах іскряться глум лише й зневага;
З презирством дивиться вона на все,
А розум свій так високо цінує,
Що інше все здається їй нікчемним.

Вона не може ні кохати сама,
Ані відчутти, що таке кохання,
Отак закохана безмежно в себе.

Урсула Я думаю так само. Може, й справді
Не слід їй знати про його кохання,
Бо засміє синьйора Бенедикта.

Геро Ти кажеш щирю правду. Досі я
Такого кавалера не стрічала,
Який би він не був,— чи то розумний,
Чи то шляхетний, молодий, вродливий,—
Щоб навпаки його не змалювала
Синьйора Беатріче. Як лицем
Принадний він — годиться їй у сестри;
Якщо смуглявий — лягнула природа
Чорнилом, малювавши Арлекіна;
На зріст високий — спис тупоголовий;
Низький — то зле обточений агат;
Як красномовний він — то гонивітер;
А мовчазний — недвижний то пеньок.
Так кожного навиворіт покаже,
Ні доблесті, ні щирості — ніколи
Нічого по заслuzі не віддасть.

Урсула Так, в'їдливість така — це непохвально.

Геро Колоди так, як коле Беатріче,
Як не заведено ніде й ніким,—
Не тільки непохвально, — непристойно!
Та хто ж насмілиться їй це сказати?
Сказала б я — на сміх мене підніме.
О! Засміє на смерть, задушить глумом!
Хай краще, як пригашений вогонь,
Зітхаючи, зотліє Бенедикт.
То буде легша смерть, ніж смерть від глуму,
Яка страшна, мов смерть від лоскотання!

Урсула А може, краще все ж їй розказати?
Почуєм, що вона вам відповість.

Геро Ні, краще Бенедикту я пораджу,
Щоб у собі він пристрасть поборов.
Я навіть вигадую щось про неї —
Невинне зовсім, щоб її обмовить.
Хто знає, як один недобрий натяк
Зненацька може отруїть любов?

Урсула О ні, не треба кривдить так кузини!
Хіба вона така вже нерозважна,
Щоб, маючи швидкий і гострий розум,
Який цінують, знехтувать могла
Достойного такого жениха —
Синьйора Бенедикта?

Геро Так! Звичайно,
В Італії — лиш він один достойний,
За винятком коханого мого!

Урсула Не гнівайтесь на мене, синьйорино,
Прошу вас, але я скажу вам так:
По вроді, вдачі, розуму й відвазі —
На всю Італію вважають першим
Синьйора Бенедикта.

Геро Щира правда.
Собі здобув він славу прехорошу

Урсула Яку чеснотами він заслужив
Раніше, ніж її здобув. Коли ж
Весілля ваше, синьйорино?

Геро Завтра ж.
Ходім, я покажу тобі убрання,
А ти порадь мені, котре із них
Найкраще вибрати собі на завтра.

Урсула

(убік)

Вона впіймалась на гачок, ручуся!

Геро

(убік)

Так випадок в коханні помагає:
Амур і стріли, і тенета має!

Геро й Урсула виходять.

Підступає наперед Беатріче.

Беатріче Вогнем палають вуха! Що це з ними?
Невже мене за гордощі картають?!
Прощайте ж, гордощі дівочі! З вами
Лише лихої слави наживають...
Люби ж мене, коханий Бенедикте!
Не знатимеш в моїм коханні муки.

Твоїй руці скорю я серце дике,
Й з'єднаємо навіки наші руки.
Всі кажуть — ти достойний; присягаю,
Не з людських уст, а я й сама те знаю!
(*Виходить*)

СЦЕНА 2

Кімната в домі Леонато.

Входять дон Педро, Клавдіо, Бенедикт і Леонато.

Дон Педро Я залишуся тут тільки на ваше весілля, а потім поїду до Арагонії.

Клавдіо Я проведу вас туди, ваша високість, якщо ви мені це дозволите.

Дон Педро Ні, це значило б потьмарити сяйво вашого нового щастя: це однаково, що показати дитині нове убрання і заборонити їй його носити. Я тільки дозволю собі попросити Бенедикта, щоб поїхав разом зі мною, бо з маківки аж до самісіньких п'ят — він утілена веселість. Уже разів зо два чи зо три перерізавав він Купідонову тятиву, і цей маленький катюжка не наважується більше стріляти в нього. Серце він має таке міцне, мов дзвін, а язик його — то дзвонове серце; отже, що в нього на серці, те завжди й на язиці.

Бенедикт Панове, я вже далеко не той, що був колись.

Леонато І я це кажу; мені здається, ви стали поважніші.

Клавдіо Глядіть, коли б він не закохався.

Дон Педро К бісу цього гультая! Та в ньому ж немає й краплини справжньої крові, яка могла б спалахнути від справжнього кохання! Якщо він похнюпився, то це означає, що в нього немає грошей.

Бенедикт Мені зуб болить.

Дон Педро Вирвати його!

Бенедикт Ет, к бісу!

Клавдіо Авжеж, вирвати його к бісу!

Дон Педро Як! То ви зітхаєте від зубного болю?

Леонато Від якогось флюсу чи болячки?

Бенедикт Добре вам говорити: кожен може пересилити біль тільки не той, кому болить.

Клавдіо А я кажу, що він закохався.

Дон Педро Та немає в ньому нічого й схожого на закоханість, хіба що дуже кохається він у чудних перевдяганнях: сьогодні, приміром, він убраний як голландець; завтра — як француз; або з часом поеднує в убранні дві країни: німець від поперека донизу — штани широчезні; іспанець від поперека вгору — камзола й не видно. Коли тільки він не закоханий у ці дурущі, — а він таки кохається в них, як мені здається, — то, в кожному разі, він ще не спав з розуму від кохання, як це здається вам.

Клавдіо Якщо він не закоханий в якусь жінку, то, виходить, жодній давній прикметі вірити не можна. Він щоранку чистить свого капелюха, — що це означає?

Дон Педро Чи бачив його хто в цирульника?

Клавдіо Ні, але цирульника бачили в нього; і колишньою окрасою його шік уже напхано кілька тенісних м'ячів.

Леонато Тож-то я дивлюся — він наче помолодшав, відколи зголив бороду.

Дон Педро Так. Та ще й натирається мускусом. Тепер ви розумієте, чим це пахне?

Клавдіо Це однаково, що сказати: чарівний юнак закохався.

Дон Педро Найбільший тому доказ — це його меланхолія.

Клавдіо І коли ж то бувало, щоб він так ревно умивався?

Дон Педро От, от! Або підмальовувався? Чув я, про це вже починають говорити.

Клавдіо А де подівся його жартівливий розум? Сховався тепер у струну лютні, яка бринить тільки тоді, коли її пощипують.

Дон Педро Справді, який сумний випадок! Усе ясно! Так і є, так і є: він закохався.

Клавдіо А я знаю, хто закоханий у нього.

Дон Педро Хотів би і я те знати. Ручуся вам, мабуть, така, що його не знає.

Клавдіо Навпаки, знає навіть усі його вади, а проте гине з кохання до нього.

Дон Педро Доведеться поховати її догори обличчям.

Бенедикт Всім цим ви не вилікуєте мого зубного болю! Шановний синьйоре, пройдімося трохи зі мною; я маю сказати вам вісім або дев'ять розумних слів, що їх ці дерев'яні коники не повинні чути.

Бенедикт і Леонато виходять.

Дон Педро Присягаюсь життям, він свататиме Беатріче.

Клавдіо Напевно. А Геро й Маргарита тим часом уже зіграли свої ролі перед Беатріче, і тепер ці два ведмеді не погризуться більше, коли зустрінуться.

Входить дон Хуан.

Дон Хуан Владарю мій і брате, бережи вас боже!

Дон Педро Добридень, брате.

Дон Хуан Якщо ви маєте вільний час, я хотів би поговорити з вами.

Дон Педро Сам на сам?

Дон Хуан Коли ваша ласка. А проте граф Клавдіо може слухати; те, що я маю сказати, стосується його.

Дон Педро В чім річ?

Дон Хуан

(до Клавдіо)

Ваша милість мають намір вінчатися завтра?

Дон Педро Ви ж це знаєте дуже добре.

Дон Хуан Цього я ще не знаю, доки він не знає того, що знаю я.

Клавдіо Якщо існує якась перешкода, то відкрийте її, прошу вас.

Дон Хуан Ви можете думати, що я не люблю вас. Та почекайте,— це покаже час; а поки що будьте кращої думки про мене після того, що я вам зараз скажу. Щодо мого брата, то він, гадаю, дуже до вас прихильний і від щирого серця допоміг вам улаштувати цей шлюб. Тим часом це, безперечно, кепська послуга і зовсім марна праця.

Дон Педро Що таке? В чім річ?

Дон Хуан Я для того сюди й прийшов, щоб усе вам пояснити. Коротко кажучи (бо вже й так ми надто довго про неї говоримо),— синьйорина зрадлива.

Клавдіо Хто? Геро?

Дон Хуан Саме вона: Леонатова Геро, ваша Геро, чия завжди Геро.

Клавдіо Зрадлива?

Дон Хуан Це слово ще надто делікатне, щоб змалювати її розбещеність. Я сказав би, що вона більш ніж зрадлива. Придумайте якийсь влучніший вираз, і я прикладу його до неї. Не дивуйтеся, майте терпіння,— я доведу. Ходімо зі мною цієї ночі, і ви побачите, як лазять у вікно до її спочивальні навіть напередодні її весілля. Якщо кохання ваше й після цього не охолоне, то вінчайтеся з нею завтра; але для вашої честі було б краще змінити ваш намір.

Клавдіо Невже тому правда?

Дон Педро Не хочу вірити!

Дон Хуан Якщо ви не зважуєтесь вірити тому, що бачите, то не признавайтесь у тому, що ви знаєте. Якщо ви схочете піти зі мною — я покажу вам доволі; а коли ви побачите й почувете ще більше — дійте відповідно до цього.

Клавдіо Якщо я побачу цієї ночі щось таке, після чого не захочу одружитися з нею завтра, то в тій же церкві, де я вінчатись хотів, я осоромлю її при всіх.

Дон Педро А оскільки я допомагав тобі здобути її, то я приєднаюся до тебе й тепер, щоб збезчестити її.

Дон Хуан Не хочу більше ганьбити її, доки ви не побачите всього самі. Потерпіть лише до ночі: далі справа сама себе покаже.

Дон Педро О, як несподівано все повернулося!

Клавдіо О, яке нечуване, страшне нещастя!

Дон Хуан О, яке щастя вчасно врятуватись від ганьби! — скажете ви, коли побачите, що буде.

Виходять.

СЦЕНА 3

Вулиця.

Входять Кизил і його помічник Дрючок зі сторожею.

Кизил А скажіть-но, люди добрі, чи ви чесні й вірні?

Дрючок Ще б пак! А ні, то не варті б вони були того, щоб в и т е р п і т и спасіння душі їхньої й тіла.

Кизил Е ні! Така кара була б для них надто легка; адже ж розраховували на їхню відданість, коли їх вибирали на принцову сторожу.

Дрючок Ну, добре вже! То дайте ж їм тепер д е с т р у к ц і ю, сусідо Кизиле.

Кизил По-перше: як ви гадаєте, хто з вас найбільш не п р и д а т н и й до того, щоб бути за дозорця?

1-й стражник Х'ю Вівсяник, добродію, або Джордж Вуглик, бо вони обидва вміють писати й читати.

Кизил Ага! Підійдіть-но ближче, сусідо Вуглику! Бог благословив вас хорошим ім'ям. Бути гарним з лиця чоловіком — це дар фортуни; ну, а вміти писати й читати — то вже від природи.

2-й стражник І те, і друге, пане дозорцю...

Кизил Ви маєте? Я ж знав наперед, що така буде ваша відповідь. Ну, гаразд. Отже, щодо вашої вроди, добродію, то дякуйте богам і не пишайтеся нею; а щодо вашого писання й читання, то показуйте їх там, де в цих дурницях немає жодної потреби. Ви, кажуть, найбезтямніший і найнепридатніший для того, щоб бути за дозорця,— отож беріть ліхтар. Ось вам наказ: хапайте всіх волоцюг і зупиняйте всіх ім'ям принца.

2-й стражник А як хто не схоче зупинитися?

Кизил Ну, то не звертайте на нього уваги, нехай собі йде. А потім скличте всю сторожу й подякуйте господу богам, що визволив вас від пройдисвіта.

Дрючок Коли хто не схоче зупинитись, як йому наказано,— виходить, він не з принцових підданців.

Кизил Слушно, бо сторбжі слід утречатись лише до справ принцових підданців, а з чужими вам і зв'язуватися нічого. Далі: ви не повинні зчиняти галас на вулицях, бо... бо... щоб нічна сторожа язиком плескала та базікала — то річ недозволенна, і її аж ніяк не можна терпіти.

2-й стражник А навіщо плескати? Ми краще заснемо трохи. Адже ми знаємо, як годиться поводитися сторожі.

Кизил Атож! Ви говорите як сторож бувалий і вельми надійний. А я так собі міркую: хто спить, той, мабуть, не грішить. Глядіть тільки, щоб у вас алебард не покрали. Так! Ну, а ще треба вам до всіх пивниць зазирнути, і кого там з п'яних знайдете — жєніть їх додому спати!

2-й стражник А як не схочуть?

Кизил То не чіпайте їх, доки не протверезяться. А якщо вони й після того не дадуть вам розумнішої відповіді — ну, тоді можете сказати їм, що вони зовсім не ті люди, за кого ви їх вважали.

2-й стражник Слухаю, добродію.

Кизил А коли раптом натрапите на злодія, то можете по праву вашого звання запідозрити його, що він людина непуцяща. А з такими людьми що менше будете зв'язуватись, то краще буде для вашої моральності.

2-й стражник А якщо ми з певністю знатимем, що то злодій, то чи не взяти нам його до рук?

Кизил Правду кажучи, по праву вашого звання, ви можете його й схопити. Та тільки я так собі міркую: не чіпай дьогту, бо вимастишся! А найспокійніше буде для вас, як упіймаєте злодія, — нехай сам покаже, що він за птиця, — дайте йому змогу вшитися з вашої компанії!

Дрючок Недарма ж вас, товаришу, милосердою людиною звать.

Кизил А правда; я своєю волею й собаки не повісив би, а людини, коли в ній ще є хоч крихта чесноти, і поготів.

Дрючок Якщо почуєте вночі, що десь немовля плаче, то мусите покликати до нього мамку, щоб заспокоїла.

2-й стражник А якщо мамка спатиме і нас не почує?

Кизил Тоді проходите собі з миром далі, і нехай вже те немовля само збудить її своїм криком: бо коли вівця не чує, як мекає її ягня, то й на мукання теляти не озветься.

Дрючок А таки правда, правда!

Кизил Та й по всій справі! Ви — дозорець, отже, репрезентуєте особу самого принца. Якщо зустрінете принца вночі, можете і його зупинити.

Дрючок Е ні! Присягаюсь пречистою, цього він, мабуть, не може!

Кизил Я ладен побитися об заклад на п'ять монет проти одної — з кожним, хто знає приписи статуту, — що таки може його зупинити; але ж, певна річ, тільки тоді, коли принц сам того забажає. Бо, само собою, сторожа не повинна нікого ображати, а хіба ж то не образа — зупинити людину проти її волі?

Дрючок Присягаюсь пречистою, авжеж так!

Кизил Ха-ха-ха!.. Отож-то!.. Ну, хлопці, на добраніч! А коли б трапалося щось незвичайне — покличете мене. Слухайтеся порад товаришів і вашого власного розуму, та й на добраніч! Ходімо, сусідо!

1-й стражник Ну що ж, люди добрі, ми своє діло знаємо. Ходімо посидьмо тут, під церквою на лавочці, години до другої, а там і на боковеньку!

Кизил Ще одне слово, чесні сусідоньки: прошу вас, пильнуйте добренько дверей синьйора Леонато. Там завтра весілля, то всеньку ніч буде велика метушня. Прощайте. А головне — не ловіть гав! Добром вас прошу!

Кизил і Дрючок виходять.

Входять Бораччо і Конрад.

Бораччо Гей!.. Конраде!..

1-й стражник

(убік)

Тихо! Не ворухіться!

Бораччо Конраде!.. Чуеш?

Конрад Я тут, чоловіче, коло самісінького твого ліктя.

Бораччо Присягаюсь обіднею, — тож-то мені так лікоть свербить. Я вже думав, чи не короста.

Конрад Стривай-но, відповідь за мною! А тепер покажуй свою історію.

Бораччо Станьмо сюди, під оцей піддашок, — ач, дощ накрапає! — і я, як правдивий п'яниця, розкажу тобі все, не криючись.

1-й стражник

(убік)

Тут діло нечисте, хлопці! Стійте смирно!

Бораччо Ну, то знай: я заробив у дона Хуана тисячу дукатів.

Конрад Та невже підлість стала нині така дорога?

Бораччо Запитай краще: невже підлість стала така багата? Адже коли багатим падлюкам потрібні бідні, то бідні можуть загілити, скільки схочуть.

Конрад Дивуюся.

Бораччо Це показує тільки, що ти ще не досвідчений новачок! Ти ж знаєш, що фасон колета, капелюха чи плаща — ніщо для людини.

Конрад Авжеж, це тільки убрання.

Бораччо Я кажу тобі про фасон.

Конрад Авжеж, фасон — це фасон.

Бораччо Тьху! Я теж міг би сказати, що йолоп — це йолоп! Не бачиш ти, чи що, який паскудний злодій оцей фасон?

1-й стражник

(убік)

Я знаю, про кого мова йде; цей добродій Фасон уже років із сім злодіячить, а проте походжає собі як справжній кавалер! Я добре запам'ятав його ім'я.

Бораччо Ти нічого не чув?

Конрад Ні; то флюгер на будинку.

Бораччо Чи ти, кажу, не бачиш, який паскудний злодій цей фасон? Як він усім гарячим людям від чотирнадцяти до тридцяти п'яти літ памороки забиває? То вбере їх як фараонових вояків на задимлених картинах; то як ваалових жерців на старих церковних вікнах; то як голених геркулесів на засмальцьованих, проточених міллю гобеленах, де намальовано їх так, що гульфік і булава в них однакові завбільшки.

Конрад Все це я бачу; бачу й те, що фасон швидше зношує одяг, ніж людина. Та чи не забили часом і тобі памороки ті фасони, що ти перескочив зі своєї розповіді на базікання про фасони?

Бораччо Перескочив, та недалеко. Знай же, що цієї ночі я амурився з Маргаритою, камеристкою синьйорини Геро, і називав її Геро; а вона, висунувшись до мене з вікна спочивальні її господині, посилала мені тисячу разів на добраніч... Але я розповідаю все це не так, не до ладу. Треба було б спершу розказати тобі, як мій хазяїн дон Хуан попередив, привів і поставив у саду принца та Клавдію і як вони втрьох, причаївшись, підглядали здалеку наше ніжне побачення.

Конрад І вони думали, що Маргарита — це Геро?

Бораччо Двоє з них думали так — принц і Клавдію; але той диявол — мій хазяїн — знав дуже добре, що то була Маргарита. Ну й почасті через його присягання, що ними він спершу їх обплував, частіше через темну ніч, що їх підвела, а найбільше через мою підлість, що спритно підтвердила всі наклепи дона Хуана, — Клавдію побіг звідти як несамовитий; він заприсягнувся, що взавтра вранці у церкві, замість шлюбу, осоромить Геро перед усім шановним товариством, розповівши все, що він уночі бачив, і відішле її невінчаною додому.

1-й стражник Ім'ям принца наказуємо вам — стійте!

2-й стражник Покличте сюди справжнього добродія дозорця! Ми тут викрили такий шмат найнебезпечнішої розпусти, якої ще зроду не бачив світ.

1-й стражник Ще й якийсь Фасон з ними в одну дудочку грає; я його знаю, він ще й локон носить.

Конрад Люди добрі, люди добрі...

2-й стражник Ну-ну! А подайте лишень сюди вашого Фасона! Ми вам покажемо, стривайте!

Конрад Люди добрі...

1-й стражник Замовкніть! Вас заарештовано! Ми вам наказуємо скоритися і йти за нами.

Бораччо Ну й ускочили ми в халепу!.. Самі зачепились за алебарди!

Конрад Приемність досить сумнівна, ручуся тобі. Та добре вже, ми вам скоряємося. Ходім!

Виходять.

СЦЕНА 4

Кімната в домі Лсонато.

Входять Геро, Маргарита й Урсула.

Геро Люба Урсуло, збуди мою кузину Беатріче й попроси її встати.

Урсула Зараз, синьйорино.

Геро Та попроси її прийти сюди.

Урсула Добре.
(*Виходить*)

Маргарита Мені здається, що інший комірчик буде вам більше до лиця.

Геро Ні, прошу тебе, любя Маргарито, я вже надіну цей.

Маргарита Запевняю вас, цей не такий гарний; ось побачите, що й кузина ваша скаже те ж саме.

Геро Моя кузина дурненька, та й ти разом з нею; не надіну іншого, тільки цей.

Маргарита А ваш новий головний убір страшенно мені подобається, коли б тільки волосся у вас було трохи темніше. І фасон вашої сукні чудовий, справді-бо чудовий! Я бачила в герцогині Міланської сукню, яку так вихваляли.

Геро О, кажуть, то якась надзвичайна сукня!

Маргарита Ні, слово честі, проти вашої — то просто нічний халат, не більше! Крам, гаптований золотом, з прорізами; облямовано сукню срібним мереживом, винизано перлами; рукави — подвійні, а поли кругом обшиті блакитними блискітками. Але щодо витонченості, краси та елегантності фасону, то ваша сукня вдесятеро краща.

Геро Коли б дав бог весело її носити! Чогось мені так важко на серці...

Маргарита Скоро буде ще важче: чоловік важить чимало.

Геро Фе, яка ти! І тобі не сором?

Маргарита А чого я маю соромитися, синьйорино? Того, що висловлюю чесні думки? Хіба шлюб не чесна справа, навіть для жебрака? І хіба ваш наречений не чесна людина, навіть і без шлюбу? Вам, здається, — пробачте, — хотілося б, щоб я сказала «муж»?

Якщо лиха думка не криється під правдивим словом, то я нічого образливого не сказала. І що ж у цьому поганого, коли сказати: «Ваш чоловік важить чимало»? Нічого, гадаю я, коли мова йде про законного чоловіка і про законну дружину; а ні, то це було б зовсім легко, а не важко. Запитайте хоч і в синьйорини Беатріче; ось вона саме йде сюди.

Входить Беатріче.

Геро Доброго ранку, кузино.

Беатріче Доброго ранку, люба Геро.

Геро Що сталося? Чого у вас такий хворобливий тон?

Беатріче Мабуть, того, що я ні в який інший тон не попадаю.

Маргарита А ви заспівайте нам «Світло кохання». Його без супроводу співають. Ви заспівайте, а я потанцюю.

Беатріче Авжеж, «Світло кохання» — саме для ваших п'ят! Аби знайшовся вам чоловік, а за приплід ви вже подбаєте й самі.

Маргарита О, яка непристойність! Топчу її моїми п'ятами!

Беатріче Вже мало не п'ята година; кузино: вам пора вже бути готовою. Ох, мені так нездужається... Ох!..

Маргарита За ким це ви так зітхаєте? За кречетом, за конем чи за красенем?

Беатріче За літерою «К», що з неї починаються всі ці слова.

Маргарита Чудово! Якщо ви не перевернулися в турка, то більше не можна верстати дорогу по зорях.

Беатріче Що ця божевільна хоче сказати?

Маргарита Я? Нічого. Тільки — пошли, боже, кожному те, чого він бажає.

Геро Ці рукавички прислав мені граф, як вони чудово пахнуть!

Беатріче У мене нежить, кузино, я нічого не чую,— так тяжко!..

Маргарита Дівчина, а зайшла в тяг! Мабуть, таки добре застудилася!

Беатріче О боже милосердий! Боже милосердий! Відколи це ви почали сипати дотепами?

Маргарита Відтоді, як ви покинули це робити. А що, хіба дотепність мені не личить?

Беатріче Не знаю, щось не дуже її помітно. Ви б її краще до капелюшка пришпилили. Ой, мене чогось нудить...

Маргарита Візьміть трошки настою *Carduus Benedictus** та й прикладіть примочку до серця. Це найкращі ліки від нудоти.

Геро Мов чортополохом уколола!

Беатріче *Benedictus!* Чому власне *Benedictus*? Ви на щось натякаєте цим *Benedictus*'ом?

Маргарита Натякаю? Я й гадки не маю натякати! Я просто кажу про відому рослину, про лікувальний чортополох. Ви, може, думаєте, ніби я думаю, що ви закохані? Ні, присягаюсь пречистою, я не така вже дурна, щоб думати все, що мені заманеться; я не хочу навіть і думати того, що можу подумати; та й чого б я не подумала в моєму серці,— хоч би серце моє й зійшло думками,— я ні за що не можу подумати, що ви закохались, або, що ви закохаетесь, або, що ви можете закохатись. Ось і Бенедикт був такий самий, а тепер зробився таки справжнім чоловіком. Він присягався, що ніколи не одружиться, а тепер, наперекір своєму серцю, їсть свою страву — і не скривиться. Чи можете й ви так змінитися — цього я не знаю; але, на мою думку, ви почали дивитись такими самими очима, як і всі інші жінки.

Беатріче Якою це ходою почав твій язик ступати?

Маргарита Та вже ж не фальшивим чвалом скакати!

Входять У р с у л а.

Урсула Синьйорино, поспішайте! Принц, граф, синьйор Бенедикт, дон Хуан і всі молоді кавалери з нашого міста вже зібралися, щоб провести вас до церкви.

Геро Допоможіть мені одягтися, любя кузино, любя Маргарито, любя Урсуло!

Виходять.

* Лікувальний чортополох (латин.).

СЦЕНА 5

Інша кімната в домі Леонато.

Входять Леонато з дозорцями Кизилом і Дрючком.

Леонато Чого вам треба від мене, шановний сусідо?

Кизил Та, бачте, справа така, синьйоре... Хотів би я мати з вами невеличку конфіденцію, що дуже близько вас стосується...

Леонато Тільки коротко, прошу вас; самі ж бачите: не маю часу, повні руки діла.

Кизил Авжеж, бачу — діла багато, синьйоре.

Дрючок Атож — діла багато, синьйоре.

Леонато То в чому ж річ, друзі мої?

Кизил Ось кум Дрючок, синьйоре, розповість вам дещо. Чоловік він старий, синьйоре, і розум у нього вже не такий тупий, як би мені, з божою поміччю, того хотілося. Але, слово честі,— чесний! Такий чесний, як шкіра між його бровами!

Дрючок Атож, хвала богіві, чоловік я чесний; такий чесний, який тільки є серед живих, що був би такий же старий, як і я, і не чесніший за мене.

Кизил Такі порівняння тут ні до чого. Менше слів, сусідо Дрючок!

Леонато Які ж бо ви марудні, сусідоньки!

Кизил Ваша милість із ласки своєї нас так називають, а ми ж бо тільки бідні герцогові слуги. Проте, далєбі, коли б я був такий же марудний, як король, то від щирого серця передав би всю марудність вашій милості.

Леонато Всю марудність — мені? Ого!

Кизил Атож, хоч би її й було в тисячу разів більше, ніж є, бо про вашу милість лунає така добра слава в цілому місті, як мало про кого. І хоч я тільки вбога собі людина, а проте вельми радий це чути.

Дрючок І я також.

Леонато Хотів би я нарешті знати, що ви маєте мені сказати.

Дрючок Та, бачте, так, синьйоре. Наша сторожа нині вночі, не при вашій милості кажучи, схопила двійко таких неприторених шахраїв, які лишень могли знайтися в Мессіні.

Кизил Добрячий дідуган, синьйоре! Не може без того, щоб язиком не поляпати. Як то кажуть: старість у хату — розум із хати. Поможи нам боже! Є на що подивитися в світі! Добре сказав ти, їй-богу, добре, сусідо Дрючок! Господь теж добряча людина; а проте коли двоє сидять верхи на одному коні, то одному з них доводиться сидіти ззаду. Ох і чесна ж душа, синьйоре, їй-богу! Мало таких знайдеться серед тих, що хліб жують. Та й бога треба шанувати: не всі люди однакові. Що ж удієш! Отаке-то, добрий сусідо!

Леонато А й справді, сусідо, далеко йому до вас.

Кизил То вже дар божий.

Леонато Я мушу йти: мені ніколи.

Кизил Одне слово, синьйоре: наша сторожа справді поцупила дві не до зрілі особи, і ми хотіли б учинити їм е к з а м і н а ц і ю в присутності вашої милості.

Леонато Допитайте їх самі і принесіть мені потім протокол. У мене зараз немає й хвилинки вільного часу,— самі ж бачите.

Кизил Та вже виконаємо все як слід, будьте певні!

Леонато Покуштуйте мого вина, а тоді вже йдіть. Бувайте здорові.

Входить слуга.

Слуга Ваша милість, чекають на вас, щоб ви віддали дочку вашу її мужеві.

Леонато Іду вже; я готовий.

Леонато і слуга виходять.

Кизил Ну, йдіть же, йдіть, куме, по Френсіса Вуглика; та скажіть йому, хай принесе своє перо й каламар до в'язниці; ми там відразу і вчинимо е к з а м і н а ц і ю обом тим поганцям.

Дрючок І мусимо зробити це якнайрозумніше, куме!

Кизил Та вже на розум ми не поскупимося, ручуся вам.
(Показує на своє чоло)

Тут знайдеться дещо, щоб збити їх з пантелику. Тільки роздобудьте вченого писаря, щоб записав усю нашу е к с к о м у н і к а ц і ю, та й приходьте до в'язниці.

Виходять.

СЦЕНА I

У церкві.

Входять дон Педро, дон Хуан, Леонато, чернець, Клавдіо, Бенедикт, Геро, Беатріче та інші.

Леонато Якнайкоротше, отче Франціску; відправте тільки вінчання, а взаємні їхні обов'язки поясните їм потім.

Чернець Ви прийшли сюди, синьйоре, щоб узяти шлюб з цією синьйориною?

Клавдіо Ні.

Леонато Він прийшов сюди, щоб повінчатися з нею, а ви, отче, прийшли, щоб звінчати їх.

Чернець Синьйорино, ви прийшли сюди, щоб узяти шлюб з графом?

Геро Так.

Чернець Якщо кому з вас відома яка перешкода, що не дозволяє вам побратися, заклинаю вас душі рятунком вашим,— виявіть її.

Клавдіо Чи відома вам яка-небудь перешкода, Геро?

Геро Ні, мій синьйоре.

Чернець Чи відома вам яка-небудь перешкода, графе?

Леонато Насмілюсь відповісти за нього: ні.

Клавдіо О, чого тільки не насмілюються робити люди! Чого тільки люди не роблять! Чого тільки не роблять люди щодня, не відаючи того, що вони роблять!

Бенедикт Що це за дивні вигуки?! Що ж, є вигуки й веселіші, наприклад: ха-ха-ха!

Клавдіо Спинися, ченче! Ви ж скажіть, мій батьку:
Чи вільно ви і чи по добрій волі
Віддаєте дочку свою за мене?

Леонато Так, сину, вільно віддаю тобі,
Як дав її мені господь.

Клавдіо

То чим же
Я зможу відплатити вам як слід
За ваш коштовний, щедрий подарунок?

Дон Педро Нічим. Хіба вернуть її назад...

Клавдіо Ви учите мене, мій ясний принце,
Як бути благородним у подяці.
То заберіть свою дочку від мене
Й плода гнилого другу не давайте...
Вона — не честь, а лиш подоба честі.
Погляньте, як невинно зашарілась!
О, як лукавий гріх уміє вкритись
Достоїнстю і сяйвом непорочним!
Хто ж не подумає, що цей рум'янець
Є скромний свідок щирої чесноти?
Таж всі готові, дивлячись на неї,
Заприсягтися, що вона, на око,
Ще дівчина! Але це все не так!
Вона — не дівчина, бо вже спізнала
Гарячу хіть в спокусливій постелі.
І цей рум'янець на її обличчі —
Не стид невинності, а стид гріха!

Леонато Що все це означає, графе?

Клавдіо Те,
Що не візьму я шлюбу й не зв'яжу
З нікчемною розпусницею душу!..

Леонато Мій графе дорогий, як ви самі
Дівочий юний опір подолали
Й позбавили невинності її...

Клавдіо Я знаю, що ви хочете сказати!
Якщо я нею вже оволодів,
То віддалась вона мені як мужу,
І можна їй пробачити цей гріх...
Ні, Леонато!
Її не спокушав я навіть словом;
Я милував її, як брат сестру,
Любив її і широко, й соромливо!..

Геро Чи ж я коли вам іншою здавалась?

Клавдіо Здавалась? Геть з твоїм гидким «здавалась»!
Я викрию його. О сором, сором!
Здавалась ти Діаною мені

В її небесній променистій сфері;
Такою чистою, немов росточок,
Що в квітку ще розвинулись не встиг;
Та кров у вас несити, й похітлива,
Й непогамовна більш, ніж у Венери,—
І ви, мов звір, несамовито й дико
Шалієте в твариннім любострасті!

- Геро* Що ви говорите? Чи ви здорові?
- Клавдіо* Чого ж ви мовчите, ласкавий принце?
- Дон Педро* Що я скажу? Я сам себе збезчестив,
Бо друга хтів з повією з'єднать.
- Леонато* Що чую я? Чи, може, все це сон?
- Дон Хуан* Ні, це не сон, і чуєте ви правду!
- Бенедикт* Це аж ніяк не схоже на весілля!
- Геро* Як? Правду? Боже милий!..
- Клавдіо* Леонато,
Невже це я стою?..
Невже це принц?.. Невже це брат його?..
А це обличчя Геро?.. Та невже
Ми бачимо це все на власні очі?..
- Леонато* Все так і є, мій графе. Ну, то що?
- Клавдіо* Дозвольте лиш з єдиним запитанням
Звернутися до вашої дочки;
А ви як батько владою своєю
Йй накажіть відповісти нам правду.
- Леонато* Наказую тобі, скажи всю правду —
Таку, як те, що ти моя дитина.
- Геро* О боже, захисти! Здавило серце!..
Чого вам треба? Нащо допит цей?
- Клавдіо* Щоб чесно ви своє ім'я назвали.
- Геро* Хіба ж воно не Геро? Це ім'я
Чи ж може хто заплямувать докором?
- Клавдіо* Це можете зробити ви самі!
Так! Геро сплямувала цноту Геро!
Скажіть, хто був той, що вночі за північ
Учора під вікном у вас стояв
І таємничу вів розмову з вами?
Якщо ви дівчина — відповідайте!

- Геро* Ні з ким не розмовляла я за північ.
- Дон Педро* То ви не дівчина! Мій Леонато!
Хоч прикро це, та мусите ви знати.
Я запевняю вас моєю честю,—
Я, брат мій і зневажений цей граф
І бачили, і чули, як вона
З якимсь пройдисвітом вела розмову
Вже після півночі; і той паскудник
Йї говорив, без сорому і честі,
Про їх зв'язок таємний і ганебний
Та згадував побачення численні.
- Дон Хуан* Ганьба!.. Синьйоре, їх назвать — негоже;
Немає скромних слів, щоб повторити
Ту мову прикру, не вразивши слух!..
Ах, чарівна синьйоро, як це гірко,
Що ти погрузла так в гидкій розпусті!
- Клавдіо* О Геро! Що б же ти була за Геро,
Якби краси твоєї половина
Прикрасила твої думки і серце!
Прощай! За всіх найгірша і найкраща!
Прощай, цнотливий гріх, гріховна цноту!
Замкну кохання браму через тебе
І підозрінням очі заслоню,
Щоб ворогом робило кожну вроду
Йї не піддавалося красі облесній.
- Леонато* Невже ніхто не дасть мені кинджала,
Щоб покінчить життя?..
- Геро зомліває.
- Беатріче* Кузино, що вам?
Чого ви так схилилися?..
- Дон Хуан* Ходім!
Ці викриття ганебних таємниць
Вразили дух її.
- Дон Педро, дон Хуан та Клавдіо виходять.
- Бенедикт* Що з нею?
- Беатріче* Вмерла?.. Дядю, допоможіть...
О Геро!.. Геро!.. Дядю!.. О синьйоре!..
Синьйоре Бенедикте!.. Отче мій!

Леонато О доле, не знімай руки тяжкої!..
Смерть для ганьби її — покров найкращий!
Нам більше нічого й бажати...

Беатріче Геро!
Опам'ятайся, Геро, що з тобою?

Чернець Синьйоро, заспокойтесь!

Леонато Розплющуєш ти очі?

Чернець Так. А що?
Чому ж би й не розплющувать очей її?

Леонато Чому? Хіба ж усе живе на світі
Їй не кричить: «Ганьба»? Хіба ж вона
Закреслить може те, що так зненацька
Їй записалось кров'ю на обличчі?
Умри ж! Заплющ навіки очі, Геро!
Якби я знав, що зараз ти не вмреш,
Що дух життя переживе твій сором,—
Я задушив би сам тебе на місці!
А я ще дорікав скупій природі,
Що більше не дала мені дітей!
О, забагато і тебе одної!
Чому була й одна така ти в мене?
Чому прекрасною мені здавалась?
Чому я милосердою рукою
Не підібрав поріддя жебрака
У себе під дверима? І якби
Воно себе само ганьбою вкрило,
Я б міг сказати: «То не мої провини.
Ганьба його — ганьба чужої крові;
Моєї крові там немає й краплі!»
Вона ж — моя, моя любов і радість,
Якою так хвалився я і пишавсь;
Така моя, що я не був собою
І цінував себе лише у ній!..
І ось вона... Вона звалилась в яму
Такого бруду чорного, що в морі
Не вистачить води її омити,
Не стане солі, щоб уберегти
Її споганене до краю тіло
Від розкладу й гниття!

Бенедикт Синьйоре, годі!..
Я вражений, здивований без міри...
Не знаю, що й подумати, що сказати...

- Беатріче* Життям клянусь — кухню оббрехали!
- Бенедикт* Синьйора спала вчора разом з нею?
- Беатріче* На цей раз — ні; але весь рік до вчора
Я спала разом з нею кожна ніч.
- Леонато* Так, так! Підтвердилося ще певніше,
Що вже й без того сковане залізом!
Чи це ж можливо, щоб збрехали принци?
І Клавдіо, який її кохав
Так палко, що сльозами обмивав
Свої гіркі докори й нарікання?
Ходім звідсіль!.. Нехай вона умре!
- Чернець* Послухайте мене.
Так довго я мовчав і дав котитись
Фортуни колесу, щоб придивитись
До синьйорини, й бачив, як палали
Аж сто рум'янців на лиці у неї;
І сто разів невинний сором, наче
Той ангел білий, раптом їх гасив.
Вогонь, який в її очах палав,
Спалити міг би наклепи огидні
На честь її дівочу... Назовіть
Мене ви нерозумним і не вірте
Знанням і спостереженням моїм,
Ні досвідом, що дає наука,
Не вірте ні літам моїм похилим,
Ані званню, ані моєму сану,—
Якщо тут помилка якась лиха
Невинної синьйори не підтяла.
- Леонато* Не може бути, отче! Бачиш сам:
Зосталась в неї лиш одна достойність —
До сорому свого вона не хоче
Додати ще й гріха кривоприсяги.
Вона не заперече нічого!
Навіщо ж виправданням прикривати
Те, що само з'явилося в наготі?
- Чернець* Хто той, з ким у зв'язках вас винуватять?
- Геро* Хто винуватив — знає; я — не знаю.
Коли з чоловіків я знаю ближче
Когось, ніж скромність дозволя дівоча,—
Хай не відпустить бог мені гріхів!
О батьку! Доведіть, що я таємно
З кимсь зустрічалась в непристойний час

Або вночі учора розмовляла!
Коли доведете, що все це правда,—
Женіть мене, клянїть, на смерть скатуйте!

Чернець В страшну оману принципів щось ввело!
Бенедикт З них двоє, безперечно, чесні люди;
Коли ж їх розум хтось в оману ввів,
То підступ це бастарда дон Хуана,
Який прожить не може без підлоти.

Леонато Не знаю. Та коли слова правдиві,
Я розірву її руками цими;
Коли ж то честь оббрехано її,—
Хай начувається зарозумілий!
Ще час не висушив моєї крові,
Ще розуму не виїли літа,
Фортуна ще мене не зруйнувала,
Ще не відкинулись від мене друзі;
Тож знайдуться, якби на те пішло,
І руки дужі в мене, й ясний розум,
І золото, і друзі найвірніші,
Щоб з ними розквитатись.

Чернець Постривайте!
Дозвольте вам одну пораду дати.
Коли вони пішли, упала Геро,
Зомлівши, ніби мертва. Тож на час
Її сховайте і оголосїть,
Що Геро й справді вмерла. А самі
Мерщїй надїньте показну жалобу,
На старовинній родовій каплиці
Повїсьте епітафїї сумні
Й обряди виконайте похоронні.

Леонато Навіщо це? Що з того має вийти?

Чернець А те, що все як зробите доладно,
То наклепи обернуться на жаль;
І це вже добре. Тільки не для цього
Я вигадав свій незвичайний план;
Я більшого від нього сподїваюсь.
Коли почують, що вона померла
Під гнітом тих тяжких обвинувачень,—
Почнуть виправдувать її, й жалїти,
І плакати по нїй. Такий вже світ:
Ми не цїнуємо того, що наше,
А втратимо — тоді як стїй у ньому

Прекрасного знаходим так багато,
Що і ціни йому не можемо скласти.
Так буде й з Клавдіо. Як він почує,
Що він її убив жорстоким словом,
То зразу ж у глибину його уяви
Промкнеться образ Геро чарівний;
І кожна риса життява її
Воскресне ще миліша, ще ніжніша
В очах його душі і прибереться
Вмить у коштовні, у препишні шати,
І сповниться життям багато більшим,
Ніж це було, коли вона жила.
І він почне тоді по ній тужити
(Якщо вже справді він її любив)
І каятись, що так її зневажив,
Хоча б і вірив ще в її вину.
Хай буде так! І певен я, повірте,
Владнається все набагато краще,
Ніж я це вам намалювати зміг.
Коли ж не справдяться надії наші,
То чутка, що її нема на світі,
Заглушить гомін про її ганьбу.
Не вдасться це, то все ж вам допоможе
Сховать її (а це найкращі ліки
Для враженої честі) в монастир,
Далеко від очей, від язиків,
Далеко від зневаг і поговору.

Бенедикт Синьйоре Леонато, цей чернець
Вам слушно радить; і хоч я всім серцем
І принца, й графа Клавдіо люблю,
Та честю вам клянусь, що в ділі цьому
Я буду з вами заодно так само,
Як заодно ваш дух і ваше тіло.

Леонато Я захлинаюсь так в потоці горя,
Що можна вам вести мене й на нитці...

Чернець Якщо є згода, то ходім мершій.
Які хвороби в нас, такі ж і ліки.
Умри, щоб жить! Шлюб лиш спізнився твій.
Терпи — і з ним з'єднаєшся навіки!

Чернець, Геро і Леонато виходять.

Бенедикт Синьйорино Беатріче, а ви весь час плакали?
Беатріче Так, плакала і ще довго плакатиму.

Бенедикт Я не бажав би цього.

Беатріче Нема чого й бажати, я плачу по своїй волі.

Бенедикт Я певен, що на вашу чарівну кухню зведено наклеп.

Беатріче Ох, яка б я була вдячна тому, хто довів би, що вона невинна!

Бенедикт А хіба є спромога зробити вам таку дружню послугу?

Беатріче Є найпростіша спромога, та нема такого друга.

Бенедикт А чоловік може взятись до цієї справи?

Беатріче Це справа чоловіча, а не ваша.

Бенедикт Нічого в світі не люблю я так, як вас! Чи це ж не дивно?

Беатріче Так дивно, як і та річ, що про існування її я нічого не знаю. Я теж могла б сказати, що нічого не любила так, як вас. Та ви мені не вірте, хоч я й не брешу. Я ні в чому не признаюся і нічого не заперечую... Мені так гірко за мою кухню!

Бенедикт Присягаюся своєю шпагою, Беатріче, ти любиш мене!

Беатріче Не присягайтеся шпагою,— краще проковтніть її!

Бенедикт Ні, я присягатимуся нею, що ви любите мене, і примушу проковтнути її того, хто скаже, що я не люблю вас.

Беатріче Глядіть, щоб не довелося вам часом проковтнути ваші слова!

Бенедикт Ані з яким соусом, хоч би й як його було приправлено. Урочисто заявляю, що я люблю тебе!

Беатріче Ну, то прости мені боже!..

Бенедикт Який гріх, любя Беатріче?

Беатріче Ви перебили мене саме вчасно; я вже ладна була сказати, що люблю вас.

Бенедикт Ну, то побожися ж усім серцем!

Беатріче Я люблю вас так міцно, всім серцем, що мені вже немає чим і побожитися.

Бенедикт То накажи мені зробити щось для тебе.

Беатріче Вбийте Клавдію!

Бенедикт О, нізачо в світі!

Беатріче Ви вбиваєте мене, відмовляючи. Прощайте!

Бенедикт Постривайте, люба Беатріче...

Беатріче Я вже пішла, хоч я ще й тут... У вас нема й краплини кохання... Ні, ні, прошу вас, пустіть мене!

Бенедикт Беатріче...

Беатріче Гай-гай, я йду.

Бенедикт Але спершу станьмо друзями.

Беатріче Звичайно, безпечніше бути моїм другом, ніж битися з моїм ворогом.

Бенедикт Та хіба ж Клавдіо твоїй ворог?

Беатріче А хіба не довів він, що він найбільший негідник, сббrehавши, знеславивши й зганьбивши мою родичку? О, якби я була чоловіком!.. Як! Носити її на руках, доки не настав час з'єднати руки, і раптом кинути їй прилюдно таке обвинувачення в обличчя, оббrehати її так безсердечно, скажено, люто!.. О боже! Якби я була чоловіком! Я вирвала б у нього серце і з'їла б його на площі, привселюдно!

Бенедикт Вислухай мене, Беатріче...

Беатріче Розмовляла зі свого вікна з кавалером!.. Пречудова вигадка!

Бенедикт Та ні ж бо, Беатріче...

Беатріче Люба Геро!.. Її зневажили, оббrehали, занапастили!

Бенедикт Беат...

Беатріче Принци та графи!.. Справді, рицарській вчинок!.. Який пречудовий медовий графчик! Марципановий графчик! Напрочуд солоденький женишок! О, коли б я була мужчиною, тільки заради неї, щоб провчити його!.. Ах, якби я мала друга, що схотів би бути чоловіком заради мене!.. Але мужність розтанула в упаданнях, доблесть — у компліментах, а чоловіки перетворились на язика, ще й до того — марнослівні. Нині той хоробрий Геркулес, хто добре бреше, ще й присягається. Та коли не зможу я зробитись чоловіком з власної волі, то вже краще залишусь жінкою і помру з горя!

Бенедикт Стривай, дорога Беатріче! Присягаюся цією рукою, я люблю тебе!

Беатріче Ну, то використайте її, з любові до мене, на щось краще, ніж присягання.

Бенедикт Чи глибоко ви переконані в душі, що граф Клавдіо оббрехав Геро?

Беатріче Переконана так глибоко, як і в тому, що в мене є душа й переконання.

Бенедикт Досить! Я обіцяю вам, що пошлю йому виклик! Дозвольте поцілувати вашу руку — і я залишаю вас. Клянуся цією рукою, Клавдіо дорого мені заплатить! Будьте цього певні, коли почуєте про мене. Ідіть розважте вашу кузину. Я мушу говорити всім, що вона померла. А тепер прощайте!

Виходять.

СЦЕНА 2

В'язниця.

Входять Кизил, Дрючок і протоколіст у судових мантиях та сторожа з Конрадом і Бораччо.

Кизил Чи вже зібралася вся ваша дисамблея?

Дрючок Ей! Подати писареві стільця й подушку!

Проток. А де оскаржені?

Кизил Та ось — я і мій товариш.

Дрючок Атож, атож! Слушно! Ми маємо інтродукцію вчинити екзаменацію.

Проток. А де ж ті оскаржені, яких треба допитувати? Нехай стануть вони перед паном дозорцем.

Кизил Авжеж! Нехай стануть переді мною, як лист перед травною! Як вас на ім'я, приятелю?

Бораччо Бораччо.

Кизил Запишіть, будь ласка,— Бораччо. А вас?

Конрад Я дворянин, добродію, на ім'я — Конрад.

Кизил Запишіть: пан дворянин Конрад. Чи віруете ви у бога, панове?

Конрад і Бораччо Так, добродію, гадаємо, що віруємо.

Кизил Запишіть: гадають, що вірують у бога. Та запишіть бога попереду; крий боже, щоб господь бог та не стояв перед такими мерзотниками! Ну, хлопці, справа ясна! Вже доведено, що

ви не набагато кращі за поганих пройдисвітів. Постривайте, ось ми вас введемо на чисту воду! Ну, що ж ви можете про себе сказати?

Конрад А скажемо, добродію, що ми зовсім не пройдисвіти.

Кизил Ох і хитра ж bestія!.. Та не на того наскочив! Я з ним швидко впораюся, слово честі! А підійдіть-но ближче, голубе. Одне слівце вам на вушко, добродію; кажу ж вам, усі стверджують, що ви погані пройдисвіти.

Бораччо А я, добродію, кажу вам, що ми не пройдисвіти.

Кизил Гаразд. Станьте осторонь. Йй-богу, один одного вартий! Записали ви, що вони не пройдисвіти?

Проток. Пане дозорцю, ви хибним шляхом ведете допит; ви повинні викликати стражників, які їх обвинувачують.

Кизил Атож, атож, це найкоротший шлях. Нехай підійдуть стражники. Хлопці, ім'ям принца наказую: обвинувачуйте цих людей.

1-й стражник Оцей чоловік, добродію, казав, що дон Хуан, принців брат, падлюка.

Кизил Запишіть: принц Хуан — падлюка. Еге! Та це ж справжнє порушення присяги — назвати принцового брата падлюкою!

Бораччо Пане дозорцю...

Кизил Прошу тебе, братику, помовч! Мені дуже не до смаку твоя парсуна, мушу тобі признатися.

Проток. Що ж він іще казав?

2-й стражник Та казав іще, що він одержав тисячу дукатів від дона Хуана за те, що фальшиво обвинуватив синьйорину Геро.

Кизил Чистісінький грабунок, нечуваний досі!

Дрючок Атож, присягаюсь обіднею,— слушно!

Проток. А ще що, чоловіче?

1-й стражник І що граф Клавдіо, повіривши в його слова, вирішив осоромити Геро перед усім шановним товариством і не брати з нею шлюбу.

Кизил Ох, падлюка! Стривай же, за це тебе буде засуджено на вічну спокосу.

Проток. А ще що?

2-й стражник Оце й усе.

Проток. І цього, панове, стільки, що викрутитися вам не пощастить. Принц Хуан сьогодні вранці таємно зник. Геро й справді в такий спосіб обвинувачено і в такий же спосіб покинуто її, і через те вона раптово померла з горя. Пане дозорцю, накажіть-но їх зв'язати, цих соколиків, і відвести до Леонато; я піду вперед і покажу йому протокол допиту.

(Виходить)

Кизил Ну, б а н д а ж у й т е їх!

Дрючок Зв'язати їх!

Конрад Геть, йолопе!

Кизил Господи боже мій! Де ж це писар? Нехай запише: принців урядовець — йолоп! Гей, в'яжіть їх! Ах ти, нікчемний пройдисвіте!

Конрад Забирайтеся! Ви — осел! Ви — осел!

Кизил Що? То ти не маєш ніякої поваги до мого звання? Не маєш ніякої п о в а г и до мого віку? О, коли б він був тут, отой писар, щоб записати, що я осел... осел! Ну, та ви, панове, й так запам'ятайте, що я осел! Хоч це й не записано, а ви не забувайте, що я осел! Ні, мерзотнику, це ти повний м о р а л ь н о с т і, що тобі й буде доведено добрими свідками. Я тобі не дурень, бери вище — судовий урядовець; бери вище — голова сім'ї; бери вище — добрий шмат м'яса, не гірший за будь-кого іншого на цілу Мессіну. Та ще й на законах знаюся, бач, он воно як! І грошей маю доволі,— бач, он воно як! Та й збитків зазнав чимало,— бач, он воно як! Та ще й два мундири маю, і все у мене як слід, в акураті,— бач, он воно як! Ведіть його! О, яка шкода! Чому не записали, що я осел!

Виходять.

СЦЕНА I

Перед домом Леонато.

Входять Леонато і його брат Антоніо

- Антоніо* Як це триватиме, то ви вб'єте
Себе самі. Тужити так — безумство!
- Леонато* Прошу тебе, покинь свої поради.
Вони тримаються у мене в ухах,
Як в решеті вода. Не радь нічого!
Мій слух розважить може тільки той,
Хто так, як я, зазнав тяжкого лиха,
Хто так, як я, любив свою дочку
І в кого, як у мене, так зненацька
Із серця вирвано найбільшу радість?
Хай він мені говорить про терпіння!
Ти вдовж і вшир обидва горя змірай —
Мое й його, щоб не було різниці,
Щоб у всьому однакові були:
У кожній рисі, образі і формі,—
Як він тоді всміхнеться замість сліз
І, бороду пригладивши, гукне:
«Геть, горе, забирайся!» — й не застогне,
І, дотепом нудьгу заличкувавши,
Проп'є біду з нічними гультьями,
То приведи його сюди, до мене,
Від нього я терпіння научусь.
Але нема таких людей на світі.
А радити і розважати легко
Тому, хто горя сам не відчував.
Якби ж відчув той біль порадник мудрин,
Враз обернулися б його поради
На лють скажену, хоч би сам він шойно
Приписував від горя іншим ліки,
І шовковинкою хотів зв'язати
Чийсь шал, і вітром біль зачарувати,
І муку серця вгамувать словами...

Ні, ні! Всі зобов'язанням вважають
Терпіння проповідувать тому,
Хто гнеться під скорботою тяжкою.
Та сам, однак, ніхто не має сили
В таку лиху годину перевірить
Повчання власні спершу на собі.
Тож через це покинь твої поради!
Мій біль кричить сильніше за вмовляння.

Антоніо То чим же муж різниться від дитини?

Леонато Прошу тебе, мовчи! Я плоть і кров —
І ними хочу быть. Який філософ
Терпляче зносив біль зубний? Проте
Вони писали мовою богів
І глузували з фатуму і з муки.

Антоніо Хоч не беріть на себе весь тягар:
Хай кривдники також зазнають горя.

Леонато Ви слухність маєте! Так я й зроблю.
Я серцем чую — Геро оббрехали;
І Клавдіо повинен знать про це,
І принц, і всі, хто так її ганьбив.

Антоніо Ось принц і Клавдіо сюди спішать.

Входять дон Педро і Клавдіо.

Дон Педро Добридень вам!

Клавдіо Добридень вам обом!

Леонато Синьйори...

Дон Педро Ніколи пам, Леонато.

Леонато Вам ніколи? Ну, то прощайте, принце!
Так поспішаєте?.. Ну, все одно!..

Дон Педро Не починайте сварки, друже мій.

Антоніо Якби йому та сварка помогла,
То з нас давно вже хтось лежав би мертвий!

Клавдіо Та хто ж його зневажив?

Леонато Хто? Не знаєш?

Ти, лицеміре! Ти зневажив! Ти!
О, нічого хапатися за шпагу!
Тебе я не боюсь...

Клавдіо Нехай затерпне
Моя рука, коли вона хотіла

Злякати старість вашу! Не умисне
За зброю взявся я, клянусь!

Леонато

Мовчи!

Я не дозволю з мене глузувати!
Мої слова — не маячня безумця
І не дитяче белькотання діда,
Що, привілеєм літ своїх прикрившись,
Тим хвалиться, що замолоду вдіав,
Або що вдіав би, якби не був
Старий. То знай же, Клавдію, ти так
Дитя невинне скривдив і мене,
Що гідність мушу я свою забути, —
З волоссям свим і на схилі віку
Тебе я викликаю на двобій!
Ти обрехав дитя моє невинне,
І наклеп твій їй серце розірвав,
Лежить вона тепер в гробниці предків,
Там, де ганьба ніколи не лежала...
Її ж ганьбу ти підлістю створив!

Клавдію Як! Я?

Леонато

Так, ти! Ти підлий наклеп звів!

Дон Педро

Ви кажете неправду, панє.

Леонато

Принце!

Я доведу на ньому ж це, як він
Посміє виклик мій прийнять. Дарма
Що він моторний зараз і меткий,
Що юний він, як май, і повний сили.

Клавдію

Облиште! Я не хочу з вами битись!

Леонато

Мене ти смієш відпихати? Хлопче,
Ти вбив моє дитя! Убий мене —
То вб'єш принаймні мужа!

Антонію

О, тоді

Хай нас уб'є обох! Так, двох мужів!
Та річ не в тім. Я б'юся перший з ним.
Перемагай, убий мене, безвуську,
Та відповідь мені спочатку дай!
За мною йди, синьйоре мій! Ти чуєш?
Я виб'ю з тебе фехтувальні штуки;
Клянусь дворянством, я тебе провчу!

Леонато

Мій брате...

Антоніо Ні, ви вже заспокойтесь! Бачить бог,
Як я любив мою небогу Геро!..
Її нема!.. Її падлюки вбили,
Які не вважать прийняти мій виклик,
Як за жало я не візьму змії.
Хлопчиська, мавпи, жовтодзюби, блазні!..

Леонато Антоніо...

Антоніо Стривайте! Я їх знаю!
Я наскрізь бачу їх і їх вагу
До скрупула останнього злічу:
Зухвалі задираки, модні франти,
Що брешуть, і лестять, і лихословлять,
Паскудять, і кривляються, й глузують.
Подивися — то страшно й підійти!
Погрозами хотіли б залякати
Всіх ворогів — «он як би їх побили!..» —
Коли б лишень посміли,— от і все!

Леонато Антоніо, мій брате...

Антоніо Не втручайтесь!

Нехай цю справу покінчу я сам!

Дон Педро Ми вас не хочем дратувати, синьйори.
Що втратили дочку, я щиросердо
Уболіваю. Та ручусь вам чесно:
Обвинувачено її по правді
Йї доведено провину цілковито.

Леонато Мій принце, принце!..

Дон Педро Я не хочу слухати.

Леонато Не хочете?.. Ходімо, брате мій!
Я слухати їх примушу!

Антоніо Так, а ні,—
То дехто з нас поплатиться за це!

Леонато і Антоніо виходять.

Дон Педро А ось і він! А ми вас скрізь шукали.

Входить Бенедикт.

Клавдіо Ну, синьйоре! Що нового?

Бенедикт Добридень вам, мій принце.

Дон Педро Вітаю вас, синьйоре. Ви прийшли майже вчасно, щоб розборонити майже бійку.

Клавдіо Ще трохи — і наших двох носів мало не відкусили нам два беззубі діди...

Дон Педро Леонато і його брат. Що ти на це скажеш? Якби справа дійшла до бою, навряд чи ми були б надто молоді для них.

Бенедикт В несправедливій сварці немає справжньої відваги. Я шукав вас обох.

Клавдіо А ми скрізь шукали тебе. На нас напала безмежна меланхолія, і нам хотілося б її прогнати. Чи не допоможеш нам своєю дотепністю?

Бенедикт Моя дотепність у піхвах моєї шпаги. Накажете її добути?

Дон Педро Хіба ж ти носиш свою дотепність на боці?

Клавдіо Ніхто ще такого не робив, хоч вельми багато людей відкладали свою дотепність набік. Прошу тебе, добудь свою дотепність, як ми просимо менестрелів добути звуки пісні; добувай твої дотепи й розважай нас.

Дон Педро Слово честі, він чогось зблід. Чи ти нездужаєш, чи ти сердитий?

Клавдіо Ну, годі! Наберися відваги, друже! Кажуть, турбота може вбити й кицьку, а в тобі стільки завзяття, що ти можеш убити й турботу.

Бенедикт Синьйоре, якщо ви цілите своїми дотепами в мене, то я готовий упіймати їх на льоту!.. Зробіть ласку, виберіть іншу тему для розмови.

Клавдіо Ну, то дайте йому іншого списа: цей уже розбився на друзки.

Дон Педро Присягаюсь денним світлом, він усе більше міняється на лиці. Я гадаю, що він і справді розлючений.

Клавдіо А якщо він розлючений, то знає й сам, як пересунути пряжку пояса назад.

Бенедикт Можна вам шепнути слівце на вухо?

Клавдіо Хай бог мене від виклику боронить!

Бенедикт Ви негідник!.. Я не жартую... Я доведу вам це, як ви хочете, чим ви хочете і коли ви хочете. Я вимагаю від вас сатисфакції або при всіх назву вас боягузом. Ви вбили чарівну синьйо-

рину, і смерть її повинна впасти на вашу голову. Відповідайте, я чекаю!

Клавдіо Гаразд. Я приймаю ваше запрошення, але з умовою, що ви почастиєте мене на славу.

Дон Педро Що таке? Бенкет? Бенкет!

Клавдіо Так, спасибі йому. Він хоче почастивати мене телячою головою та каплуном. Якщо мені не пощастить пократити їх майстерно, то можете вважати, що мій ніж ні до чого не придатний. Чи не буде там ще й валюшня?

Бенедикт Синьйоре, ваша дотепність біжить доброю ристю; вона надто легка на вагу.

Дон Педро Я мушу розповісти тобі, як цими днями Беатріче вихваляла твою дотепність. Я сказав, що в тебе тонкий розум. «То правда,— каже вона,— тоненький і маленький».— «Ні, пробачте,— кажу я,— в нього великий розум».— «Атож,— каже вона,— великий і грубий».— «О ні,— кажу я,— приємний розум».— «Правда,— каже вона,— нікого не скривдить».— «Але ж,— кажу я,— він дворянин розумний».— «Авжеж,— каже вона,— в нього й розум дворянський».— «Ну,— кажу я,— він знає не одну мову».— «Охоче вам вірю,— каже вона,— бо заприсягнувся мені де в чому в понеділок увечері і зрікся своєї присяги у вівторок вранці. В нього подвійна мова, тобто дві мови». І в такий спосіб вона цілісіньку годину вивертала твої гідності; а проте закінчила тим, що зітхнула й заявила: кращого за тебе немає нікого на цілу Італію.

Клавдіо І заплакала гірко, а сказала, що їй байдужісінько.

Дон Педро Так, вона це сказала. Проте я певен, що якби вона його не ненавиділа смертельно, то покохала б усім серцем: дочка старого розповіла нам усе.

Клавдіо Все, все! І навіть те, як «бог бачив його, коли він сховався в саду».

Дон Педро Коли ж ми нарешті приставимо роги дикого бика до мудрого чола Бенедикта?

Клавдіо Так і підпишемо: «Тут живе Бенедикт, одружений чоловік».

Бенедикт Прощавайте, малюче! Ви мене зрозуміли. Залишаю вас у вашому балакучому настрої. Ви так виблискуєте дотепами, як хвальки своїми шпагами, які, проте, хвалити бога, нікого не ранять. Ваша високість, дякую за велику ласку до мене, але мушу залишити ваше товариство. Ваш побічний брат утік з Мессіни.

Ви спільно з ним убили прекрасну й невинну дівчину. Що ж до цього синьйора Голобородька, то ми ще зустрінемося з ним. А тим часом хай він собі залишається з миром.

(*Виходить*)

Дон Педро Він говорив серйозно.

Клавдіо Цілком серйозно, і я ручуся вам,— все це через кохання до Беатріче.

Дон Педро І він викликав тебе на двобій?

Клавдіо За всією формою.

Дон Педро Яке кумедне створіння чоловік, коли він прогулюється в камзолі й штанях, а здоровий глузд забуває вдома!

Клавдіо Тоді він, звичайно, велетень перед мавпою; зате й мавпа тоді — вчений доктор перед таким чоловіком.

Дон Педро Ну досить! Годі вже про це! Кріпися, мое серце, й постався до справи серйозно! Чи не сказав він, що брат мій утік?

Входять Кизил, Дрючок і сторожа з Конрадом та Бораччо.

Кизил Ходім, ходім, добродію! Якщо правосуддя не приборкає вас, то бодай йому ніколи не розважувати на своїх терезах нічого розумного. Ну, а як доведуть, що ви ще й лицемір проклятий, то за вами добре треба наглядати.

Дон Педро Що це? Двух з почту мого брата зв'язано! І один з них — Бораччо!

Клавдіо Запитайте, за що їх арештовано, ваша високість.

Дон Педро Панове, чим завинили ці люди?

Кизил Е, ваша милість, тут діло таке: вони зробили фальшивий р а п о р т; крім того, вони сказали неправду; по-друге, вони наклепники; по-шосте й останнє, вони оббрехали одну шляхетну синьйорину; по-третє, вони ствердили неправдиві речі; і, насамкінець, вони брехуни й пройдисвіти.

Дон Педро По-перше, я питаю в тебе, що вони зробили? По-третє, я питаю в тебе, чим завинили? По-шосте й останнє, за що їх арештовано? І, насамкінець, в чому ви їх обвинувачуєте?

Клавдіо Бездоганий висновок, на підставі його ж власних пунктів. Слово честі, цю плутанину добре розплутано!

Дон Педро Чим ви завинили, панове, що вас зв'язали й ведуть на допит? Цей учений дозорець надто хитромудрий, щоб я міг його зрозуміти. В чому ваш злочин?

Бораччо Ясний принце, звеліть їм, щоб вони не вели мене на допит; вислухайте мене самі, і нехай граф уб'є мене. Я обдурив ваші власні очі. Чого ваша мудрість не зуміла викрити, те виявили ці несосвітненні дурні. Вони підслухали вночі, коли я признавався цьому чоловікові, як дон Хуан, брат ваш, настренчив мене оббрехати синьйорину Геро; як вас приведено до саду, і там ви бачили, що я амурився з Маргаритою, вбраною в сукню Геро; як ви замірилися знеславити Геро перед самісіньким вінцем. Вони записали мою підлоту до протоколу; проте я радніше скріплю її своєю смертю, аніж знову повторю всі її подробиці собі на ганьбу. Синьйорина вмерла через мое й мого хазяїна фальшиве обвинувачення; одне слово, я не бажаю нічого, крім відплати за мою підлоту.

Дон Педро Невже не входять ці страшні слова
У кров твою розпеченим залізом?

Клавдіо Коли він говорив, я пив отруту!..

Дон Педро Невже мій брат навчив тебе цього?

Бораччо Так, і за труд він щедро заплатив.

Дон Педро Зрадливий він, підступний чоловік,—
Тож, злочин цей вчинивши, він утік!

Клавдіо О люба Геро! Чарівний твій образ
Знов ожива такий, як я любив!

Кизил Ну, ведіть їх назад, оцих позивальників.
Наш протоколіст, мабуть, реформував уже про все синьйора Леонато. Та не забудьте ж, панове, в належний час і в належному місці потвердити, що я — осел.

Дрючок А ось і пан синьйор Леонато йде, і протоколіст
із ним разом.

Входять Леонато й Антоніо з протоколістом.

Леонато Де той падлюка? Гляну йому в очі,
Щоб, як зустріну ще коли такого,
Я міг би вберегтися. Хто ж із них?

Бораччо Той лиходій, що скривдив вас,— це я.

Леонато Це ти той раб, що диханням своїм
Убив дитя невинне?

Бораччо Так. Я сам.

Леонато Ні, лиходію! Брешеш сам на себе.
Ось двоє тут стоять,— синьйори гідні,
А третій втік. Ви всі доклали рук!
Спасибі, принци, вам за смерть дочки!

Впишіть до ваших подвигів бучних
Ще й цей шляхетний і хоробрий вчинок!

Клавдіо Не знаю, як благать у вас терпіння,
Та мушу говорити. Леонато,
Ви вільні мститись... Накладіть на мене
За гріх такий покуту щонайтяжчу,
Я їй скорюсь. Хоч я і согрішив,
Та тільки тим, що став на хибний шлях!

Дон Педро Клянусь, і я так само помилявся!
Та я, щоб вдовольнить старого батька,
Під кожним тягарем зігнутиись ладен,
Який би він на мене навалив.

Леонато Я вимагать від вас того не можу,
Щоб воскресили ви мою дочку:
Це неможливо. Але я прошу —
Оголосіть в Мессіні, що вона
Невинною померла. І якщо
Любов до неї вам пошле натхнення,
Повісьте епітафію над гробом —
Вшануйте прах її скорботним співом;
Цієї ж ночі це зробіть. А завтра
Приходьте вранці у мою господу;
Й коли вам не судилось бути зятем,
То будьте хоч небожем ви мені.
У брата є дочка — така, як Геро,—
Двійник моєї вмерлої дочки;
То наша спадкоємиця єдина.
Віддайте ж їй, що призначалось Геро,
І помста вмере моя.

Клавдіо Синьйоре любий,
До сліз мене доводить ваша добрість!
Синьйоре, згоден я на все, віднині
Весь бідний Клавдіо до ваших послуг.

Леонато То завтра вранці я вас жду до себе.
Добраніч! А негідника цього
Зведем ми з Маргаритою на очі;
Вона в ганебній справі брала участь:
Її ваш брат теж, мабуть, підкупив.

Бораччо Клянусь душею, ні! Вона не знала,
Що робить, розмовляючи зі мною;
Вона була і чесна, й вірна завжди
У всьому, що я чув про неї й знав.

Кизил А крім того, ваша милість (хоч воно білим по чорному й не записано), оцей по з и в а л ь н и к, оцей злочинець-кривдник назвав мене ослом. Уклінно прохаю вас пригадати йому цю образу при покаранні. Сторожа добре чула, як вони базікали про якогось Фасона. Він, кажуть, носить ключика у вусі, а коло того ключика висить замок; та ще позичає в кожного гроші в ім'я боже; і проробляє це віддавна, ніколи своїх боргів не повертаючи, так що тепер люди поробилися запеклі й не хочуть більше нічого позичати заради господа бога. Прошу вас, п р о е к з а м е н у й т е їх по цьому пункту.

Леонато Спасибі тобі за турботу й чесний труд.

Кизил Ваша милість висловлюються, як вельми вдячний і поштивий юнак, і я хвалю бога за вас.

Леонато Ось тобі за твій клопіт.

Кизил Хай бог благословить вашу оселю!

Леонато Іди. Я звільняю тебе від твого в'язня й дякую тобі.

Кизил Ну, то залишаю вашу милість на цього неприго-ренного пройдисвіта. І уклінно прохаю вашу милість: не забудьте вчинити с о б і зразкову е к з е к у ц і ю, ваша милість, іншим у нау-ку. Хай бог береже вашу милість! На все вам добре, ваша милість! Хай господь р е с т а в р у є ваше здоров'я! Маю за честь звільнити себе від присутності вашої особи; а якщо приємна зустріч може бути бажаною, то хай господь нас від неї милує!.. Ходімо, сусідо.

Кизил і Дрючок виходять.

Леонато До завтра, тож, синьйори, вже прощайте!

Антоніо Прощайте! Завтра вранці вас ждемо.

Дон Педро Ми неодмінно прийдемо.

Клавдіо

Цю ніч
Тужити буду я над гробом Геро...

Дон Педро і Клавдіо виходять.

Леонато

(до сторожі)

Ведіть їх! Розпитаєм Маргариту,
Як з цим паскудником вона спізналась.

Виходять в різні сторони.

СЦЕНА 2

Сад Леонато.

Входять з різних кінців і зустрічаються Бенедикт і Маргарита.

Бенедикт Прошу тебе, люба синьйоро Маргарито, стань мені в пригоді: допоможи мені поговорити з Беатріче.

Маргарита А ви напишете мені за це сонет на честь моєї краси?

Бенедикт Таким пишним, високим стилем, Маргарито, що жоден смертний не піднісся вище; бо ти й справді цього варта.

Маргарита Щоб жоден смертний не піднісся вище? То що ж мені довіку сидіти під сходами?

Бенедикт У тебе розум такий бистрий, як у хорта паша: так і хапає.

Маргарита А у вас такий тупий, як у фехтувальника рапіра: штрикає, але не раниць.

Бенедикт Та, бач, це розум справді чоловічий, Маргарито; він не хоче раниць жінку. То прошу ж тебе, Маргарито, виклич мені Беатріче. Я складаю зброю й віддаю тобі щити.

Маргарита Давайте нам мечі, а щити ми маємо й свої.

Бенедикт Якщо ви будете пускати їх у діло, Маргарито, то нам доведеться вдатися до списів, а це небезпечна зброя для дівчат.

Маргарита Ну, добре вже! Я зараз покличу до вас Беатріче. Гадаю, що вона прудка на ноги.

(Виходить)

Бенедикт Отже, скоро прийде.

(Співає)

О божее око,
Ти бачиш звисока!
Ти ж знаєш, ти ж знаєш,
Що я так страждаю.

Не вмючи співати, звичайно,— я це маю на увазі... Нешасливий я в співах! Що ж до кохання... То ні Леандр, славнозвісний плавець, ні Троїл, що перший удався до звідників, ані цілий список колишніх франтів, що імена їхні ще й тепер так плавно котяться по рівній

доріжці білого вірша,— ніхто з них не поринув так глибоко в муки кохання, як мое бідне я. Шкода, що я не вмю виявити цього в римах; я вже брався і так, і сяк,— не виходить! Ніяк не підберу жодної рими до «дама», крім «мама»,— та це вже надто невинна рима; до «ніжки» — «ріжки»,— надто небезпечна рима; до «школа» — «гола»,— надто безглузда рима. Все якись підозрілі закінчення! Ні, не народився я під поетичною планетою і не вмю солодко стелитись перед дамою серця та виголошувати пишні слова.

Входить Беатріче.

Люба Беатріче, невже ти й справді прийшла тому, що я тебе кликав?

Беатріче Так, синьйоре, і піду звідси, коли ви мені накажете.

Бенедикт О, залишайся доти...

Беатріче «Доти» — ви вже сказали. Отже, прощайте... А проте, перше ніж я звідси піду, дозвольте мені піти з тим, по що я прийшла; я хочу спочатку довідатися, що сталось між вами і Клавдіо.

Бенедикт Нічого, крім гидких слів; а через те я тебе поцілую.

Беатріче Гидкі слова — тільки гидкий вітер, а гидкий вітер — тільки гидкий подих, а гидкий подих — шкідливий; а через те я й піду собі без вашого поцілунку.

Бенедикт Ти сполохнула слово з його прямого значення і змісту: такий уже в тебе завзятий розум. Ну, то я скажу тобі просто: Клавдіо прийняв мій виклик і має незабаром зустрітись зі мною, а ні — то я назву його привселюдно боягузом. А тепер скажи мені, прошу тебе, за яку саме з моїх вад почала ти кохати мене?

Беатріче За всі разом. Бо вони з такою тонкою політикою охороняють у вас панування зла, що не дають доступу жодній чесноті. Ну, а за яку ж саме з моїх чеснот почали ви страждати коханням до мене?

Бенедикт «Страждати коханням»... Чудовий вираз! Я й справді страждаю коханням, бо люблю тебе проти власної волі.

Беатріче Отже, наперекір вашому сердцю, звичайно. О бідне, бідне серце! Ну, якщо ви вже так кривдите його заради мене, то я теж буду кривдити його заради вас. Я ніколи не покохаю того, кого мій друг ненавидить.

Бенедикт Ми з тобою надто розумні, щоб залицятися мирно.

Беатріче Не видно цього з вашого признання: з двадцятьох розумних людей не знайдеться жодного, що хвалився б своїм розумом.

Бенедикт Давне, давне це прислів'я, Беатріче: ще, мабуть, із тих далеких часів, коли існували добрі ближні. А в наш час, якщо людина за життя не поставить сама собі надгробка, то про неї пам'ятатимуть тільки доти, доки дзвонять дзвони та плаче вдова.

Беатріче А чи довго ж це, на вашу думку, триває?

Бенедикт От запитання! Ну, годину — на голосіння та чверть години — на сльози. А через те для розумного (якщо тільки дон Хробак, його сумління, не заважає) — найдоцільніше самому сурмити про свої власні чесноти. Ось чому я й хвалю себе сам (і можу засвідчити, що предмет, тобто — я, цілком цієї хвали достойний). Та годі про це! А тепер скажіть мені, як почуває себе ваша кузина?

Беатріче Дуже погано.

Бенедикт А ви?

Беатріче Теж дуже погано.

Бенедикт Моліться богам, кохайте мене і виправляйте ваші хиби. А зараз я попрощаюся з вами, бо сюди хтось поспішає.

Входить Урсула.

Урсула Синьйорино, вам треба мерщій іти до вашого дядька. В нас там така метушня, така тривога! Виявилось, що синьйорину Геро фальшиво обвинувачено, що принца й Клавдію жорстко обдурено і що дон Хуан, який усе це накоїв, утік і десь зник. Ви йдете?

Беатріче Чи хочете, синьйоре, піти зі мною, щоб послухати, які там новини?

Бенедикт Я хочу жити в твоєму серці, вмерти на твоєму лоні і після смерті спочивати в твоїх очах; а крім того, я хочу піти з тобою до твого дядька.

Виходять.

У церкві.

Входять дон Педро, Клавдіо й трое чи четверо вельмож із свічками.

Клавдіо То це каплиця в склепі Леонато?

Один з вельмож Так, мій синьйоре.

Клавдіо

(розгортає сувій і читає)

Тебе убили злі слова,—

Лежиш ти, Геро, в домовині...

Та в нагороду смерть дала

Тобі безсмертну славу нині.

Й життя, що сором вбив тяжкий,

Воскресне в славі неземній...

(Вішає сувій)

Виси ж і їй складай хвалу,

Коли від туги я помру!..

Тепер грайте і співайте урочистий гімн.

Лунає спів.

Прости, богине чиста — ніч,

Тим, хто убив невинну діву!

Вже відлетіла радість пріч,

І линуть наші тужні співи...

О північ, з нами плач, тужи!

Зітхать нам зойком помози

Понурим, понурим...

Розкрийся, земле, розступись!

О встань, кохана, нам з'явись

Видінням хмурим...

Клавдіо Нехай пером тобі земля!

Щорік тебе вшаную я.

Дон Педро Гасить свічки! Сіріє вже світанок...

Не чуть вовків. На заспаному небі

Займається на сході ясний ранок,

Випереджає колісницю Феба.

Спасибі всім! Залиште нас. Прощайте!

Клавдіо Щасливо вам! Ідїть, часу не гайте.

Дон Педро Ходім. Змінити треба одяг цей,
Бо час уже іти до Леонато.

Клавдіо Пошли ж нам кращу долю, Гіменей,
Щоб так, як нині, більше не страждати!..

Виходять.

СЦЕНА 4

Кімната в домі Леонато.

Входять Леонато, Антоніо, Бенедикт, Беатріче, Маргарита,
Урсула, чернець та Геро.

Чернець Чи ж не сказав я, що вона невинна?

Леонато Так само, як і Клавдіо, і принц,
Які її винили помилково.
А Маргарита тут доклала рук,
Хоча і проти волі, як це видно
Тепер, коли ми справу розібрали.

Антоніо Радію я, що вийшло все на добре.

Бенедикт І я також, бо честь мені веліла
Від Клавдіо розплати вимагати.

Леонато Ну, донечко моя, і всі ви, дами,
Ідіть в свою світлицю. А коли
Покличуть вас,— приходьте всі у масках.
І принц, і Клавдіо пообіцяли
Відвідати мене о цій годині.
Ти, брате, знаєш, що тобі робити:
Ти станеш батьком братовій дочці
І Клавдіо її передаси.

Дами виходять.

Антоніо Я все зроблю, як слід, ви не турбуйтеся.

Бенедикт Я мушу, отче, вас про щось просити...

Чернець Про що, синьйоре?

Бенедикт Зв'язать мене чи, може, розв'язати...
Синьйоре Леонато мій, нарешті
Небога ваша глянула на мене
Прихильними очима.

- Леонато* Так, то правда.
І цих очей позичила їй Геро.
- Бенедикт* А я відплачую моїй коханій
Любовними очима.
- Леонато* Я гадаю,
Ці очі ви одержали від мене,
Від Клавдію й від принца. То чого ж
Бажаєте ви зараз?
- Бенедикт* Ваша мова
Для мене загадкова, мій синьйоре.
Що ж до мого бажання,— я бажав би,
Щоб у бажаннях з вами ми зійшлись,
Щоб ви і нас сьогодні одружили,—
У чому, отче мій, потрібна нам
І ваша допомога.
- Леонато* Серцем я
Таким бажанням вашим співчуваю.
- Чернець* А я ладен подати вам допомогу.
Та ось і принц, і Клавдію.
- Входять дон Педро і Клавдію
з почтом.
- Дон Педро* Вітаю вас, шляхетне товариство!
- Леонато* Добридень, принце! Клавдію, добридень!
Ми вас ждемо. Ну як, чи згодні ви
З небогою моєю одружитись?
- Клавдію* Хоч би вона була і ефіопка,
Я не зламаю слова.
- Леонато* Брате мій,
Поклич її. Вже панотець готовий.
Антонію виходить.
- Дон Педро* Добридень, Бенедикте! Що таке?
Ви виглядаєте, мов місяць лютий:
Зловісні хмари, бурі і мороз
Обличчя тьмарять вам. Скажіть, що сталося?
- Клавдію* Він згадує про дикого бика.
Кріпись! Ми позолотимо тобі
Так гарно роги, що зчаруєш ти

Європу ними, як у давнину
Причарував Європу Зевс жагучий,
Що в образі бика коханцем став.

Бенедикт О, мукав той славетний бик чудово!
Такий же, мабуть, бик покрив корову
У татка вашого — й теля вродилосьь,
До вас подібне в муканні на диво.

Клавдіо За це я з вами порахуюсь потім;
А зараз мушу інший борг сплатити.

Входить Антоніо, з ним дами в масках.

Котру з цих дам призначено мені?

Антоніо Оцю. Візьміть! Вона віднині ваша.

Клавдіо Вона моя?.. О, покажіть обличчя...

Леонато Ні, ні! Аж доки ви не поклянетесь
Перед отцем святим звінчатись з нею.

Клавдіо То дайте ж руку. Перед панотцем
Клянусь, що одружуся з вами я,
Якщо ви згодні взять мене за мужа.

Геро

(знімаючи маску)

Я, за життя,— дружина ваша перша;
Покіль любили,— ви мій перший муж.

Клавдіо Це — друга Геро?!

Геро

Так, це друга Геро!

Одна з ганьбою вмерла; я — жива,
І правда, як живу, що я — невинна.

Дон Педро Колишня Геро! Геро та, що вмерла!

Леонато Що мертвою була, мій ясний принце,
Допоки наклеп жив.

Чернець

Я поясню

Усе, що так дивує вас, пізніше;
Коли ми скінчимо святий обряд,
Про смерть її я розповім докладно.
Тим часом хай вас чудо не дивує.
А зараз всі ходімо до каплиці.

Бенедикт Стривайте, отче! Хто тут Беатріче?

Беатріче Я відповім за неї.
(Знімає маску)

Що вам треба?

Бенедикт Ви любите мене?

Беатріче Як всіх, не більше.

Бенедикт То дядько ваш, і Клавдію, і принц
Обдурені... А як у тім клялись!..

Беатріче Ви любите мене?

Бенедикт Як всіх, не більше.

Беатріче То Геро, Маргарита і Урсула
Обдурені... А як у тім клялись!..

Бенедикт Вони клялись, що сохли ви за мною.

Беатріче Вони клялись, що ви мрете за мною.

Бенедикт Брехня! То ви не любите мене?

Беатріче О ні!.. Хіба що з дружньої подяки...

Леонато Та годі вам, небого! Певен я,
Що полюбили ви цього синьйора.

Клавдіо А я клянусь, що любить він її!
Ось доказ! Писаний його рукою
І ним звіршований сонет кульгавій
На честь принад синьйори Беатріче.

Геро А ось і другий, вкрадений в кухні.
В нім власноручно виявля вона
Палку свою любов до Бенедикта.

Бенедикт О чудеса! Наші власні руки свідчать проти наших
сердець!.. Ну що ж удієш! Я беру тебе; але, присягаюсь денним
світлом, беру тебе тільки з жалості.

Беатріче Мені не хотілося б вам відмовляти; але присяга-
юсь цим сонячним днем, я згоджуюсь тільки тому, що друзі мої
дуже мене просять; а почасти ще й тому, щоб урятувати вам жит-
тя, бо, кажуть, ви заслабли на сухоти.

Бенедикт Годі! Я замкну вам уста!
(Цілує її)

Дон Педро Як поживає Бенедикт жонатий?

Бенедикт Знаєте, що я вам скажу, принце? А те, що й ціла колегія дотепників не висміє мене з мого настрою! Невже ви гадаєте, що якась сатира чи епіграма може мене злякати? О ні! Якщо вже дотепи зіб'ють людину з пантелику, то нічого доброго від неї й не сподівайся. Одне слово, коли вже я вирішив одружитися, то й одружуся, що б там цілий світ проти цього не говорив. А через те не нагадуйте мені того, що я казав колись проти шлюбу, і не глузуйте з мене; людина-бо — істота мінлива, от і все!.. Що ж до вас, Клавдію, то я мав намір усипати вам добре; але скидається на те, що ми з вами породичаємося,— ну, то живіть собі на здоров'я й любіть мою кухню.

Клавдіо А я вже сподівався, що ви зречетеся Беатріче, і лагодився вибити з вас ваше єдине життя за таку подвійну гру. А тепер ви, безперечно, провадитимете її, якщо кухня моя не наглядатиме за вами як слід.

Бенедикт Годі, годі, будьмо друзями! А непогано було б потанцювати, доки ми ще не одружені, щоб дати полегкість нашим серцям і п'ятам наших наречених.

Леонато Ще натанцюєтесь після шлюбу!

Бенедикт Ні, ні! Вже краще до шлюбу, слово честі! Грайте ж, музики. Принце, ви чомусь сумний... Добудьте собі дружину, добудьте собі дружину! Найкраща патерниця та, яку оправлено рогом.

Входить гонець.

Гонець Мій принце! Брат ваш, дон Хуан, втікач,
Вже спійманий; його ось-ось недавно
Під вартою приведено в Мессіну!

Бенедикт Забудьмо про нього до завтра; а я тим часом придумаю для нього добрячу кару. Гей, починайте, флейти!

Танець.

Виходять.

У Палаті торговців папером п'єса була зареєстрована 4 серпня 1600 р. Того ж року її було видано in quarto з зазначенням, що комедія вже не раз виставлялась на сцені. Час її створення — 1598—1599 рр.

Фабульним джерелом лінії Клавдіо — Геро є новела Маттео Бинделло «Тім-брсо і Фінісія» (1554). З її сюжетом Шекспір міг ознайомитися за французьким переказом новели в «Трагічних історіях» Бельфоре (1582). Схожий мотив є також в англійському перекладі V пісні «Несамовитого Роланда» Аріосто (переклад У. Гаррінгтона, 1591) і в «Королеві фей» Е. Спенсера (кн. II, п. 4; 1590). Образи Бенедикта, Беатріче та комічних стражників літературних прототипів не мають.

Жанрова неоднорідність шекспірівських комедій характерна і для цієї п'єси. В ній співіснують елементи мелодрами, високої комедії і традиційного фарсу. Тут дві основні сюжетні лінії (Клавдіо — Геро й Бенедикт — Беатріче), кожній з них властива певна незалежність і саме їй притаманна художня своєрідність.

Історія Бенедикта й Беатріче нерозривно пов'язана з попередньою комедійною творчістю драматурга, хоч і не є новою версією якогось конкретного мотиву, раніше розробленого Шекспіром. Безпосередні сценічні попередники цих героїв — незакохані друг і подруга романтичних персонажів першого плану. Проте раніше це амплу передбачало лише пародіювання надмірних почуттів юних закоханих. Незакоханість була властивістю вдачі таких персонажів, іронічний склад розуму оберігав їх від спокус кохання. Вони не відчували незадоволення своїм становищем, веселили жортами та витівками демонструючи життєлюбство (наприклад, Меркуціо в «Ромео і Джульєтті»).

Серед численних комедійних характерів, створених Шекспіром, вирізняється й інший сценічний тип, який теж частково можна зіставити з Бенедиктом та Беатріче. Це персонаж, який, усупереч природі й своїй власній натурі, вирішує відмовитись від радощів життя і насамперед від кохання. Такі, наприклад, наваррці з комедії «Марії зусилля кохання», Олівія з «Дванадцятої ночі». Ці герої, як правило, не наділені особливою дотепністю і невичерпним життєлюбством персонажів щойно згаданого плану. Їхня відмова від почуття прирівнюється до оман, порушення законів природи, яка помщається над героями, примушуючи їх згодом вдаватися до численних любовних дивацтв: Олівія закохується в перекладану Віолу, наваррці від заперечення почуття переходять до любовної афектації і т. ін.

Сценічна ситуація, в яку потрапляють Бенедикт і Беатріче, має, проте, зовсім інший аспект. Обоє героїв вирішують відмовитись від кохання, власне, вже по-

кохавши одне одного. Це відчувається навіть на самому початку комедії. В дотепно-глузливих запитаннях Беатріче про воєнний похід вловлюється ретельно приховувана тривога за життя Бенедикта. Беатріче — для героя безперечно краще за Геро. Презирство до кохання — захисна машкара, якою герої намагаються ввести самих себе в оману. І чим важче їм боротися зі своїми почуттями, тим частіше вони вступають в словесні поединки і тим ущипливіші стають їхні жарти.

Часто-густо конфлікт Бенедикт — Беатріче порівнюють із стосунками Катеріни й Петруччо в «Приборканні норвовливої». Проте сюжетні ситуації в цих комедіях мають багато в чому лише зовнішню подібність. Петруччо прагне підкорити собі Катеріну, «приборкати» її, а не домогтись взаємності з боку героїні. Кохання ж виникає внаслідок цього своєрідного поединку, а не є його причиною. З інших мотивів виникають словесні дуелі між Бенедиктом і Беатріче, що аж іскряться дотепами.

Обое героїв наділені внутрішньо неєднорідною, хоча й цілісною вдачею. Від своїх «несакоханих» сценічних попередників Бенедикт і Беатріче успадкували нестримну веселість, пристрась до жарту й розігрування, схильність до іронізування над собою. Спостерігаючи примхи закоханих, герої бояться стати смішними в очах інших людей. Їхній насмішкуватий розум бунтує проти афектованих виявів кохання. Але, в той же час, це — натури не менш палкі й романтичні, ніж традиційні закохані першого плану. Їхнє протиставлення — перш за все боротьба з собою. Конфлікт, у даному разі, має не зовнішній («Приборкання норвовливої»), а напружений внутрішній характер.

Розігрування, придумане для того, щоб примусити героїв покохати одне одного, лише пришвидшує події. Ще більше зближує Бенедикта й Беатріче співчуття, що ним герої проймаються до несправедливо обмовленої Геро. Природа, як і в інших ранніх комедіях Шекспіра, є і тут основним джерелом гармонії, допомагає персонажам позбутись усього неприродного, невідповідного людській натурі. Премога добра й любові — ідейний лейтмотив усіх ранніх оптимістичних творів драматурга. В комедії «Багато галасу з нічого» його втіленням стає лінія Бенедикта і Беатріче.

Зовсім інше звучання носить у п'єсу історія Геро, що руйнує комедійну єдність твору. Сюжет «обмовленої доброчесності» не характерний для ранньої творчості Шекспіра. Не використовувався драматургом і мотив безпричинних ревностей, який нерідко обігрувався в комедійному ключі письменниками тієї епохи. Комедії Шекспіра — це п'єси позитивних характерів. Навіть смішне в них пов'язане з позитивними якостями героїв (Бенедикт і Беатріче), а не з відсутністю людської природи. У цілісний гармонійний світ ранніх комедій Шекспіра рідко вторгаються сторонні персонажі, що втілюють зле начало (наприклад, Шейлок у «Венеціанському купці»). Але й тоді дисгармонія не зачіпає внутрішнього світу романтичних героїв, як і раніше відкритого для добра й кохання.

Лінія Геро — Клавдіо є комбінацією мотивів, дальша розробка яких пов'язана вже з іншим періодом творчості Шекспіра. Тема «обмовленої доброчесності» звучатиме в «Отелло» й «Цимбеліні», братовбивчої ненависті, породженої честолюбством і жадібністю, — в «Королі Лірі» та в «Бурі». Паралелі з ранньою твор-

ністю англійського драматурга в даному разі мінімальні: це, наприклад, мотив удаваної смерті героїні, використаний раніше в трагедії «Ромео і Джульєтта».

Безперечним є відчуття в п'єсі більшої сили зла. Основний драматичний ефект комедії не пов'язаний виключно з образом дона Хуана. Заздрисний і розбещений герой явно жалюгідніший порівняно з традиційними «лиходіями» Шекспіра. А в драматурга вже був досвід створення такого характеру, як Річард III. Образ дона Хуана майже не розроблений. Він навіть не єдиний творець того підступного плану, жертвою якого стала Геро. Герой підкреслено нікчемний навіть у злі. Ординарність цього персонажа контрастує, проте, з характером ним породженого зла. Жертвою обману стає не тільки Геро, але й багато інших персонажів комедії. Розігрування, улюблений комедійний засіб Шекспіра, набуває тут нової, незвичної трагічної функції.

У невірність Геро повірили майже всі, навіть закоханий у неї Клавдіо. В структурі п'єси образ Клавдіо посідає місце першого романтичного героя. Однак, за своєю удачею, таким не є. Опис закоханості героя в Геро зведений до мінімуму і, по суті, обмежений зображенням її зовнішніх виявів. Звичайно герої Шекспірових комедій витримували немало випробувань, перш ніж наступало щасливе розв'язання всіх суперечностей, і п'єса завершувалась традиційними весіллями. В «Багато галасу з нічого» любовна інтрига дістає свій основний розвиток напередодні весілля героїв. Змістовим центром сюжетної лінії Клавдіо — Геро, таким чином, стає не «випробування почуттів», а «випробування довір'я».

Трагедію «Отелло» нерідко називають «трагедією обдуреного довір'я». Клавдіо, проте, ні в чому не передвіщає образу венеціанського мавра. Для Отелло любов до Дездемони рівноцінна переконаності в існуванні добра, краси й гармонії. Недостатність віри Клавдіо в Геро породжена недостатністю його кохання до героїні. Джерелом розчарування персонажа є ображене самолюбство. Місце романтичного героя в комедії посідає Бенедикт, який сміливо захищає честь Геро. А центральна сюжетна лінія такого героя позбавлена.

Позбавлена внутрішньої цілісності і розв'язка історії Клавдіо і Геро. Триумф кохання Бенедикта й Беатріче виправданий логікою характерів героїв. Конфлікт першого плану розв'язується щасливо тільки завдяки випадкові. В драматичну лінію сюжету вплітається фарсове начало, пов'язане з колоритними образами стражників Кизила та Дрючка. Бесіда співучасників злого жарту дона Хуана була підслухана нічною сторожею. Честь Геро врятовано. Символічним пробудженням героїні від смерті і завершується її сюжетна лінія. Вінчає комедію щасливий фінал.

Жанрова неоднорідність п'єси, наявність в її структурі чітко визначених драматичних мотивів дають підставу говорити про переломний характер цього твору, який певною мірою передвіщає так звані «похмурі комедії» Шекспіра.

Російською мовою п'єса була вперше перекладена 1847 р. А. Кронебергом, який працював тоді в Харкові. В 1946 р. з'явився переклад Т. Щепкіної-Куперник. Пісню Балтазара перекладав С. Маршак. Автором першого українського перекладу є П. Куліш (1886). Передмову до українського видання п'єси написав І. Франко.

Комедія «Багато галасу з нічого» користується особливою театральною популярністю. В дореволюційний час вона була поставлена в Александрійському театрі (1901). На сцені Малого театру Бенедикта блискуче грали О. Федотов і О. Ленський. Згертається до комедії й радянський театр. У 1919 р. відбулася прем'єра «Багато галасу з нічого» на сцені Великого драматичного театру. В середині 30-х рр. комедія входить до репертуару Театру ім. Вахтангова. Постановка відзначалась багатством фантазії, легкою, жартівливою невимушеністю.

Неодноразово виконувалась комедія і на українській сцені. У 1938 р. її поставив Одеський театр ім. Жовтневої революції. З великим успіхом комедія йшла й на сцені Київського драматичного театру ім. І. Франка (1941). В ролі Беатріче виступала Н. Ужвій, якій вдалося передати ренесансну чарівність характеру розумної й лукавої героїні. Роль Бенедикта грав Ю. Шумський, який підкреслював розум, мужність і щирість свого героя. У 1945 р. спектакль був відновлений, роль Бенедикта виконував В. Добровольський.

ПРИМІТКИ

ДО «БАГАТО ГАЛАСУ З НІЧОГО»

С. 8. *Він порозвішував тут, у Мессіні, оголошення, викликаючи Купідона на змагання в стрільбі гострими стрілами...*— Жартівливий натяк на презирство Бенедикта до кохання.

...запропонував йому змагатися тупими стрілами...— Тупі стріли були традиційним атрибутом блазнів. Порівняння гострих стріл Купідона з тупими стрілами блазня має підкреслити нерозважливність Бенедикта, який опирається природному почуттю кохання.

В нашій останній сутичці чотири з його п'яťох розумових здібностей повтікали каліками...— За давніми уявленнями, людина має п'ять розумових здібностей: здоровий розум, уяву, винахідливість, здібність до міркувань і пам'ять. На думку Беатріче, Бенедикт зберіг лише здоровий розум.

С. 10. *Ну, вам би тільки папуг навчати.*— Натяк на безглузду звичку деяких «жартівників» навчати своїх папуг вимовляти брутальні слова.

С. 11. *Ну, то все гаразд, Леонато!*— Своєрідна ремарка, яка має пояснити акторам, що вони повинні робити під час словесної дуелі Бенедикта й Беатріче. Дон Педро і дон Леонато про щось тихо розмовляють на другому плані сцени.

С. 12. *...що Купідон добре полює на зайців, а Вулкан — пречудовий тесляр?*— Абсурдні порівняння: Купідона зображували з пов'язкою на очах, а Вулкан був ковалем. Беатріче з допомогою цієї словесної гри хоче сказати, що Бенедикт цілком позбавлений дотепності.

Та невже ж не знайдеться на світі жодного чоловіка, що волів би носити свій капелюх безтурботно...— Тобто який не боявся б стати жертвою подружньої зради.

С. 13. І ніколи не міг він упоратися з цією роллю так, щоб не силувати своєї волі.— Підкреслюючи неприродність поведінки свого героя, Шекспір досить часто порівнює його з актором, який погано виконує свою роль.

...щоб почепили мій ріжок на невидимий ремінець...— Жартівливо обігруючи тему подружньої невірності, Бенедикт використовує мисливську реалію: мисливський ріг носили на реміщі.

Якщо я почну бліднути з кохання, замість того щоб червоніти від вина...— Слово «вино» в літературі Відродження набуває символічного значення і ототожнюється з життєлюбством. Бенедикт стверджує таким чином, що ніколи не втратить своєї життєрадісності.

...хто в мене влучить, поплескайте по плечі і назвіть Адамом.— Мається на увазі славетний англійський стрілець Адам Белл, герой численних народних балад.

С. 14. Якщо Купідон не розтратив ще всього свого сагайдака в Венеції...— Батьківщина Відродження — Італія — вабила сучасників Шекспіра своєю романтичністю. Знайомство з італійськими ренесансними новелами та ліричною поезією призводить до того, що Італію починають вважати чарівною країною кохання. За цією ж традицією Венеція — це місто численних любовних пригод.

«Шостого липня. Ваш вірний друг Бенедикт».— Клавдіо цитує заключні слова уявного листа Бенедикта, що його нібито було написано напередодні Іванової ночі, коли, за народними повір'ями, найбільш небезпечні чари кохання.

С. 17. ...під сузір'ям Сатурна...— За астрономічними уявленнями давніх часів, планети мають вплив на характер та долю людей, які народились під їх знаком. Так, під сузір'ям Сатурна ніби народжуються люди, що мають меланхолійний темперамент.

Я мушу сумувати, коли маю для цього причину, і не всміхатися ні від чийого жарту; їсти, коли я голодний, і ні на кого не чекати...— Слова дона Хуана в гротескній, спотвореній формі відтворюють концепцію ренесансного індивідуалізму. Незважаючи на певну схематичність цього образу, його можна віднести до типу Шекспірових персонажів-лиходіїв, чия світосприйняття є породженням не давніх, середньовічних уявлень, а саме ренесансного індивідуалізму (наприклад, Яго в трагедії «Отелло»).

Входить Б о р а ч ч о.— Ім'я героя означає «п'яниця» (ісп. *vogacho*).

С. 18. ...я хотів би, щоб і кухар поділяв мої почуття!..— Тобто щоб учта була невдалою.

С. 19. *Вже краще наймусь я за якийсь мідяк до бородатого ведмедника і водитиму його мов у пеклі.*— Образ складено з двох окремих мотивів. Перша його частина — англійська реалія: в Англії XVI—XVII ст. надзвичайною популярністю користувались ведмежі бої. До речі, майданчик, де відбувались бої тварин, був біля театру «Глобус». Друга — натяк на давнє англійське прислів'я, згідно з яким дівчата, що не вийшли заміж, після смерті мають водити по пеклу чужих дітей за те, що не мали своїх.

С. 20. *Чи ж не прикро це для жінки, щоб тверда грудка землі підкорила її собі?*— Натяк на біблійну легенду про створення першої людини, Адама, з глини, а Єви — з його ребра.

Перше проминає палко й бурхливо, як шотландський джиг, і таке ж химерне; вінчання — манірне й добропристойне, як менует статечний, старовинний; ну, а згодом з'являється каяття і починає... все частіше... спотикатися в сіякпесі...— Серед героїв Шекспіра лише гармонійним, поетичним натурам притаманне відчуття музики. Беатріче надзвичайно вдало асоціює ритми модних танців з епізодами з життя людини.

С. 21. *...крий боже, якщо лютя подібна до свого футляра!*— Тобто обличчя подібне до маски.

Моя маска — ніби стріха Філемонової хатини; у хатині — Зевс.— Натяк на давньогрецький міфологічний сюжет про Філемона та Бавкіду, в хатині яких гостював Зевс під час своєї подорожі по Фрігії.

Ось і суха рука його — і зверху, і знизу...— За давніми уявленнями, суха й холодна рука вважалась ознакою нездатності людини до кохання.

С. 22. *...всі мої дотепи запозичено зі «Ста веселих казок»...*— Популярний за часів Шекспіра збірник досить фривольних оповідок.

С. 24. *Так говорять чесні продавці рогатої худоби, продавши вола.*— Слова Бенедикта мають подвійний зміст. Герой натякає на зраду принца, який нібито сам закохався в Геро (традиційно тема зради поєднана з мотивом рогів). Крім того, герой порівнює нещирі зичення щастя принцозі, що виголошує Клавдіо, зі словами продавців худоби, якими завершувались торгові операції.

и б'єте, мов той сліпець: хлопчисько поцупив у вас м'ясо, а ви лупите по стовпу.— Поширений сюжет, що неодноразово зустрічається в тогочасних шахрайських романах.

...я щойно зіграв роль синьйори Поголовки.— Алгоритична фігура з середньовічних мораліте і тогочасних народних вистав. Маска Поголовки брала участь і в ренесансних карнавалах.

С. 25. *Вона й самого Геркулеса засадила б за рожен...*— Натяк на давньогрецький міфологічний сюжет. Геракл (Геркулес) деякий час був рабом лідійської цариці Омфали, що примушувала його виконувати найрізноманітніші роботи, іть прясти.

...пекельна богиня Ате в пишних спідницях.— У грецькій міфології Ате (Ата) — богиня, уособлення раптового шаленства. Зевс вигнав Ате з Олімпу. Богиня, проте, зберегла владу над людьми, яких примушує чинити різні безумства.

...принесу вам мірку з ноги пресвітера Іоана; я добуду вам волосинку з бороди великого Могола.— Пресвітер Іоан — легендарний християнський цар-священик, держава якого нібито була в Азії. Перша письмова згадка про пресвітера Іоана з'являється в хроніці Оттона Фрейзінгенського (XII ст.). Вже з XIV ст. державу Іоана переносять до Африки, його самого починають ототожнювати з царем Абіссинії.

Великий Могол — тюркський правитель в Індії. Династію Великих Моголів було засновано в 1526 р., проіснувала вона до 1858 р.

С. 25—26. Я волю поїхати послом до пігмеїв, ніж перекинутися трьома словами з цією гарпією.— Пігмеї — за давніми географічними уявленнями, фантастичний народ, що живе десь в Африці. В наш час пігмеями називають низькорослі тубільні племена Центральної Африки, Східної Азії та Океанії.

Гарпія — в грецькій міфології крилате чудовисько, птах з жіночою головою. Переносно: зла, сварлива жінка.

С. 28. ...вчинити один із подвигів Геркулеса...— тобто вчинити неймовірне. В грецькій міфології розповідається про 12 подвигів Геркулеса.

С. 32. Чи не дивно, що баранячі кишки мають таку здатність тягти душу з людського тіла? Ні, щодо мене, то за мої гроші волів би послухати музику рогів.— Незакоханий Бенедикт віддає перевагу військовій музиці. Вважалося, що струнні інструменти пробуджують у душі людини тугу за коханням.

С. 35. ...то імена Бенедикта й Беатріче лягають одне на одне.— В іменах Бенедикта й Беатріче однакова кількість літер.

С. 44. ...іспанець від поперека вгору — камзола й не видно.— Натяк на іспанську моду прикривати камзоли широкими плащами.

...і колишньою окрасою його щік уже напхано кілька тенісних м'ячів.— Тобто Бенедикт зголив бороду.

С. 46. Саме вона: Леонатова Геро, ваша Геро, чия завжди Геро.— Постійно повторюючи ім'я Геро, дон Хуан намагається викликати в Клавдію ще більше обурення її гаданою розбещеністю. Цікава психологічна деталь.

С. 47 Входять Кизил і його помічник Дрючок...— Комізм цих персонажів виникає внаслідок обігрування професійних рис стражників. Діалоги Кизила й Дрючка побудовано на постійному перекручуванні значень слів або заміни одного слова іншим. Ці образи було створено для провідних коміків театру «Глобус» Кемпа й Каулі.

- С. 50. *...як ваалових жерців...— Ваал — в релігії багатьох народів Стародавнього Сходу (Фінікія, Сірія, Палестина) — бог сонця, родючості, землеробства тощо. Символ «неістинної» релігії, ідоліврства.*
- С. 53. *«Світло кохання» — популярна за часів Шекспіра пісня.*
- С. 54. *Візьміть трошки настою Carduus Benedictus та й прикладіть примочку до серця.— Гра слів: чортополох вважався найкращими ліками при серцевих захворюваннях. В латинській назві цієї рослини міститься ім'я «Бенедикт».*
- С. 62. *Ні досвіді, що дає наука...— В словах ченця відтворено ренсансну концепцію знання: досвід як основа науки.*
- С. 74. *...навіть чи ми були б надто молоді для них.— Тобто — занадто сильними супротивниками.*
Синьйоре, якщо ви цілите своїми дотепами в мене, то я готовий утїммати їх на льоту!.— Бенедикт використовує образ з практики рицарських турнірів. Його слова містять у собі прихований виклик на двобій.
- С. 75. *Чи не буде там ще й валюшня? — Клавдіо приймає виклик Бенедикта, продовжуючи словесний двобій. Слова героя містять у собі образливий натяк на нерозумність поведінки Бенедикта, який намагається зайти з Клавдіо в сварку. Валюшень за давніх часів вважався найдурнішою птицею, яка нібито зовсім не мала мозку.*
...як «бог бачив його, коли він сховався в саду».— Жартівливий натяк на біблійну легенду про гріхопадіння Адама, який скуштував заборонений плід в райському саду.
- С. 77. *Це ти той раб..? — У поетичному арсеналі Шекспіра все підле й нікчемне в людині прирівнюється до рабського.*
- С. 79. *Хай бог благословить вашу оселю! — Цими словами жебраки дякували ченцям за милостину.*
- С. 81. *Люба Беатріче, невже ти й справді прийшла тому, що я тебе кликав? — Цей епізод нагадує фінальну сцену з комедії «Приборкання норовливої».*
- С. 84. *Гіменей — у грецькій міфології бог шлюбу, син Аполлона та однієї з муз. Гіменея зображували у вигляді вродливого юнака зі смолоскипом у руці.*
- С. 86. *Причарував Європу Зевс жагучий, Що в образі бика коханцем став.— Натяк на міфологічний сюжет про викрадення дочки фінікійського царя Агенора Європи. Зевс (Юпітер) з'явився перед царівною у вигляді гарного білого бика. Європа сіла жартома на його спину, бик раптово кинувся в море й перевіз царівну на острів Крит.*